

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра методики виховної роботи

Кеда Лариса Анатоліївна

**ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ
СТАРШОКЛАСНИКІВ В УМОВАХ ТЕАТРАЛЬНОГО ГУРТКА**

Спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»

Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього рівня магістр

Науковий керівник

_____ А. А. Сбруєва

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки

«____» _____ 2021 року

Виконавець

_____ Л. А. Кеда

«____» _____ 2021 року

СУМИ 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА.....	9
1.1. Стан розробленості проблеми формування творчих здібностей старшокласників засобами театрального мистецтва.....	9
1.2. Виховний потенціал театрального мистецтва у формуванні творчих здібностей старшокласників.....	17
1.3. Психологічні особливості формування творчих здібностей старшокласників в умовах гурткової роботи.....	25
Висновки до розділу 1.....	30
РОЗДІЛ II. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ, ЧИННИКИ ТА ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА ЗАНЯТТЯХ ТЕАТРАЛЬНОГО ГУРТКА.....	33
2.1. Методологічні підходи та принципи формування творчих здібностей старшокласників в умовах театального гуртка.....	33
2.2. Чинники формування творчих здібностей в умовах гурткової роботи.....	38
2.3. Педагогічні умови формування творчих здібностей старшокласників в умовах театального гуртка.....	43
Висновки до розділу 2.....	49
РОЗДІЛ III. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА ЗАНЯТТЯХ ТЕАТРАЛЬНОГО ГУРТКА.....	51
3.1. Особливості організації роботи театального гуртка у старшій школі.....	51
3.2. Методи та способи стимулювання творчої активності підлітків	

на заняттях театрального гуртка.....	58
3.3. Вправи на розвиток творчих здібностей дітей на заняттях театрального гуртка.....	63
Висновки до розділу 3.....	71
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	78
ДОДАТКИ.....	86

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Протягом останніх років наша країна невинно продовжує свій рух інтеграції в світовий освітній простір. Тому Україна має потребу в креативних, високоосвічених та всебічно обдарованих, з високим інтелектом та творчим потенціалом, громадянах.

Завдання формування творчої особистості стає однією з центральних у педагогіці, оскільки розвиток суспільства – це шлях відмови від стереотипів і вироблення цікавих, нестандартних ідей, шлях постійної творчості та самовдосконалення.

Саме розвиток здібностей дітей та молоді є одним з найважливіших завдань освітньої політики нашої країни. Це знаходить своє відображення в ряді державних нормативних документів: в законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді», «Про удосконалення роботи щодо виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді», в Національній доктрині розвитку освіти в Україні, Концепції Нової української школи тощо. Держава приділяє значну увагу розвитку творчих здібностей своїх громадян, надає їм багато можливостей їх проявити.

Питання формування креативних здібностей особистості протягом тривалого часу було в центрі уваги педагогів. Багато зарубіжних і вітчизняних науковців присвячували свої праці дослідженню творчого характеру пізнавального процесу (В. Андрєєв, Т. Громов, В. Маляко, В. Николко та ін.), загальних проблем розвитку творчих здібностей та вихованню творчої особистості в різних видах діяльності (Д. Богоявленська, Г. Костюк, Б. Теплов, С. Рубінштейн, К. Платонов та ін.).

За останні роки з'явилося чимало серйозних наукових праць з даної тематики: організації творчої діяльності у позашкільному закладі (О. Рассказова), виховання школярів засобами театрального мистецтва

(В. Невалов), розвитку творчої активності школярів засобами театральної самодіяльності (Г. Костюшко), формування ціннісних орієнтацій школярів у процесі занять театральним мистецтвом (В. Шахрай, Г. Єскіна), організації художньо-естетичного виховання (М. Лещенко, Л. Масол), естетичної культури засобами театального мистецтва (Л. Зімакова, І. Зайцева, Л. Лимаренко) тощо.

Але разом з тим можна з упевненістю заявити, що теоретичні, а особливо практичні, засади формування творчих здібностей учнів засобами театального мистецтва, розглянуті недостатньо. Актуальним є розв'язання низки суперечностей ефективного розгляду досліджуваної проблеми:

між потребами суспільства у формуванні творчих здібностей шкільної молоді та недостатнім рівнем теоретичного обґрунтування можливостей реалізації означеного процесу у системі позакласної роботи закладу загальної середньої освіти;

між високим потенціалом театального мистецтва у формуванні творчих здібностей особистості та недостатнім рівнем використання такого потенціалу у позакласній виховній роботі закладу загальної середньої освіти;

між наявним позитивним досвідом роботи шкільних гуртків театального мистецтва та недостатнім рівнем вивчення й запровадження такого досвіду у практику роботи школи у формуванні творчих здібностей шкільної молоді.

Отже, необхідність розв'язання сформульованих суперечностей зумовлює вибір теми дослідження: «Формування творчих здібностей старшокласників в умовах театального гуртка».

Метою роботи є обґрунтування теоретичних, організаційних та методичних засад формування творчих здібностей старшокласників в умовах театального гуртка.

Реалізація мети передбачала виконання низки **завдань**:

1. З'ясувати стан розробленості проблеми формування творчих здібностей старшокласників засобами театального мистецтва.
2. Виявити виховний потенціал театального мистецтва у формуванні творчих здібностей старшокласників.

3. Обґрунтувати методологічний інструментарій проблеми формування творчих здібностей старшокласників в умовах театрального гуртка.
4. Окреслити організаційні засади формування творчих здібностей старшокласників на заняттях театрального гуртка.
5. Розробити методичне забезпечення розвитку творчих здібностей старшокласників на заняттях театрального гуртка.

Об'єкт дослідження – процес формування творчих здібностей старшокласників.

Предмет дослідження – теоретичні, організаційні та методичні засади формування творчих здібностей старшокласників в умовах театрального гуртка.

Для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження:

теоретичні: аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація поглядів учених на різні аспекти досліджуваної проблеми, аналіз актуальних фундаментальних та прикладних досліджень з проблеми розвитку творчих здібностей старшокласників – для з'ясування стану розроблення проблеми; метод термінологічного аналізу – для здійснення характеристики поняттєво-термінологічного апарату дослідження; структурно-логічний метод – задля окреслення специфіки творчої роботи з учнями на заняттях театрального гуртка в закладі загальної середньої освіти;

емпіричні: бесіди, інтерв'ю, спостереження з метою уточнення та верифікації отриманих даних; метод моделювання – для розроблення моделі формування творчих здібностей учнів на заняттях шкільного театрального гуртка.

Наукова новизна й теоретична значимість полягає у визначенні теоретичних засад формування творчих здібностей учнів в загальноосвітньому закладі засобами театрального мистецтва, а саме: схарактеризовано творчі здібності старшокласників як предмет психолого-педагогічних досліджень, окреслено психологічні та фізіологічні вікові особливості старшокласників у контексті розв'язання завдань дослідження, обґрунтовано чинники та принципи

формування креативності, виявлено виховний потенціал театрального мистецтва у формуванні творчих здібностей старшокласників; обґрунтовано методологічний інструментарій (підходи, принципи, чинники, педагогічні умови) проблеми формування творчих здібностей старшокласників в умовах театрального гуртка; уточнено особливості організації роботи театрального гуртка у старшій школі; розроблено методичне забезпечення розвитку творчих здібностей старшокласників на заняттях театрального гуртка.

Подальшого розвитку дістали способи стимулювання творчої активності підлітків на заняттях театрального гуртка.

Практична значимість дослідження полягає в тому, що розроблені теоретичні засади формування творчих здібностей старшокласників та практичні методи організації роботи театрального колективу в загальноосвітніх закладах можуть бути використані для написання посібників та методичних рекомендацій; педагогами у практичній позакласній роботі; магістрантами при написанні магістерських робіт; а також для здійснення подальшої науково-дослідницької роботи в даному напрямі.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків.

У **вступі** дається обґрунтування актуальності та важливості дослідження; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, теоретичну основу дослідження; розкрито новизну, теоретичне та практичне значення роботи для формування креативності підлітків.

У **розділі 1** здійснено аналіз теоретичних напрацювань з питання формування творчих здібностей та розкрита специфіка театрального мистецтва як засобу розвитку творчих здібностей підростаючого покоління.

У **розділі 2** обґрунтований методологічний інструментарій, чинники та педагогічні умови формування творчих здібностей старшокласників на заняттях театрального гуртка

У розділі 3 окреслено організаційні та методичні засади формування творчих здібностей старшокласників на заняттях театрального гуртка.

Апробація результатів дослідження здійснена через їх висвітлення у таких публікаціях автора:

1. Кеда Л.А. Вправи на розвиток творчих здібностей дітей на заняттях театрального гуртка. (2021) *Наукові пошуки. Збірник наукових праць молодих учених. Вип. 18* (сс.19-26). Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка.
2. Кеда Л. А. Виховний потенціал театрального мистецтва у формуванні творчих здібностей старшокласників. (2021) *Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Суми, 16-17 листопада).* (сс 152-155). Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ

1.1. Стан розробленості проблеми формування творчих здібностей старшокласників засобами театрального мистецтва

Сьогоднішній стан економічного та суспільного розвитку країни, стрімкі зміни в усіх сферах життєдіяльності людини призводять до переконання, що ефективною та перспективною може бути лише та спільнота, в якій пріоритетними є не лише знання, але й творчість людей та їх інтелект. Зростає необхідність у креативних особистостях, здатних створювати та засвоювати інновації у різних галузях.

І в авангарді вирішення цього важливого завдання стоїть саме система освіти, яка потребує принципово нових поглядів на навчання, виховання та підготовку до самостійного життя підростаючого покоління.

Творчість людини – це багатогранне і складне явище, що охоплює чимало сфер життя.

Сучасні психолого-педагогічні дослідження доводять, що творчі здібності важливо не лише розвивати, але й формувати. Необхідно не просто вимагати від учнів творчості, але й навчати їй. Якщо цього не робити, то школярі вимушені вдаватися до підробки і лише імітувати творчий процес. Тому творчість важливо і потрібно формувати.

Питання розвитку творчої особистості, пізнання природи креативності досить довго привертає увагу дослідників, психологів, теоретиків та педагогів-практиків. А для формування творчих здібностей дітей важливо застосовувати на практиці досягнення вітчизняної та зарубіжної науки в цілому і досліджень у сфері механізму творчості зокрема .

Ми маємо в допомогу чудові праці про закономірності розумового розвитку учнів, про формування у школярів творчих здібностей та про грамотне педагогічне керівництво цим процесом (Виготський, 2005), (Костюк, 1989), (Сухомлинський, 1975), (Громцева, 1983), (Калмикова, 1972).

Нині поняття «здібність» є одним з найбільш загальних у психології і педагогіці. Так, С. Л. Рубінштейн розумів під здібностями складне системне утворення, яке включає в себе цілу низку даних, без яких людина була б нездатна до певної конкретної діяльності, і властивостей, які виробляються лише у процесі певним чином організованої діяльності. (Рубінштейн, 1960)

Аналіз літературних джерел показав, що науковці по-різному трактують поняття «творчі здібності». Наведемо деякі з цих визначень:

Таблиця 1.1.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ТВОРЧІ ЗДІБНОСТІ» У ТВОРАХ ВІТЧИЗНЯНИХ ТЕОРЕТИКІВ ОСВІТИ

Прізвище науковця	Визначення поняття	Літературне джерело
Т.Равлюк	Синтез властивостей особистості, які характеризуються ступінню відповідності певного виду творчої діяльності вимогам до неї та зумовлюють результативність такої діяльності.	Равлюк Т. (2005) Діагностика та раннє виявлення творчих здібностей учнів. <i>Вісник Львівського університету. Педагогічні науки</i> , 20, 112–118
В.А. Рогозіна	Особливий вид розумових здібностей, які виражаються в умінні породжувати мислительну діяльність за межами вимог,	Рогозіна В. (2007). Педагогические условия развития творческих способностей на уроке.

	відхилятися під час мислення від традиційних норм, генерувати різноманітні оригінальні ідеї та знаходити способи їх практичного вирішення.	<i>Воспитание школьников. №4. 28-30.</i>
В.О. Моляко	Здатність конкретної особи здійснювати творчі дії, творчу діяльність у цілому.	Моляко В.О. (2005). Творчий потенціал людини як психологічна проблема. <i>Психологічна газета №6. 4-5.</i>
Т.М.Третяк	Здатність породжувати нові, оригінальні ідеї і, таким чином, ефективно вирішувати проблемні ситуації	Черепковська Н.І. (2006). Виявлення та стимуляція розвитку творчого потенціалу дітей. <i>Обдарована дитина. №1. 18-21.</i>
А.М Матюшкін	Синтез властивостей і рис характеру, які характеризують ступінь їх відповідності вимогам певного виду навчально-творчої діяльності і які обумовлюють рівень результативності цієї діяльності	Матюшкин А. М. (1993). <i>Загадки одаренности.</i>
В.С. Ульянова	цілісно-структурне, багатокomпонентне утворення, що забезпечує продуктивність результату художньо-творчої діяльності особистості при реалізації її індивідуально-творчих	Ульянова В.С. (2012). <i>Теоретичні аспекти розвитку творчих здібностей молодших школярів в умовах дозвілля.</i>

	можливостей у соціокультурному просторі	
О.Л. Музика	це психічне утворення, яке розвивається за загальними закономірностями розвитку здібностей	<i>Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень</i> (2006). Житомир: Вид-во Рута.

На основі аналізу та узагальнення наведених вище означень і посилаючись на праці Микитюка (С.О. Миктук, 2010) та С.О. Сисоєвої (Сисоєва, 2012), можна зробити висновок, що *творчі здібності* – це сукупність індивідуально-психологічних особливостей особистості, які забезпечують успішність виконання творчої діяльності і пов'язані із створенням нового, оригінального продукту. Продуктами творчості є відкриття, винаходи, нові художні образи, твори тощо.

Є підстава вважати, що для розвитку творчих здібностей повинен бути певний фундамент, який складають задатки, обдарованість, талант.

Задатки - це вроджені анатомо-фізіологічні особливості нервової системи, мозку людини. Вони становлять основу розвитку здібностей. (Степанов, 2006)

Обдарованість - якісно своєрідне сполучення здібностей, від якого залежить імовірність більшого чи меншого успіху під час виконання тієї чи іншої діяльності (Теплов, 1985).

Талант - високий рівень обдарованості, природний хист людини до певного виду діяльності (Токарева, 2013).

Геніальність - найвищий рівень інтелектуального або творчого функціонування особистості (Ребер, 2002).

Креативність (від латин. creatio – створення) – це творча діяльність; здібності, що характеризуються здатністю до продукування нових ідей,

здатність відхилятися в мисленні від традиційних схем, швидко вирішувати проблемні ситуації (Павлюк, 2007).

На формування творчих здібностей дитини впливає велика кількість різноманітних факторів. Та все ж загальновизнаним є факт, що здібності формуються в процесі діяльності. Творчість виступає як продуктивна активність дитини, результатом якої є створення нового за рахунок перетворення минулого досвіду. Діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності і спрямована на самовираження і самоактуалізацію особистості. Тобто здібності можуть існувати лише в русі, в розвитку, вони є "результатом розвитку" (Теплов, 1961).

Успішне формування творчих здібностей можливий на основі системи завдань, що вимагають від дитини творчого підходу. Завдання повинні бути посилені для основної маси учнів, щоб виховувати у них упевненість у своїх можливостях.

Розглядаючи етапи формування творчих здібностей варто орієнтуватися на встановлені у сучасній педагогіці рівні сформованості в учнів якостей знань. Так, за твердженням М. Москаленко, перший рівень — репродуктивний, який передбачає пряме відтворення знань та способів діяльності, коли учень розпізнає навчальну інформацію, може її описати, дати готове визначення, застосувати раніше засвоєні способи діяльності, виконати завдання за зразком. На цьому працюють переважно чинники механічної пам'яті, відповідно рівень сформованості творчих здібностей мінімальний.

Другий рівень — конструктивний. Він визначає вже не відтворення, а перетворення набутих знань. Тут виявляється перенесення відомих способів розумових дій у схожі за типом навчальні ситуації. При цьому розвивається конструктивна здатність до аналітико-синтетичної діяльності.

Третій рівень характеризується творчим характером діяльності учнів, які знаходять нові способи мислительних дій та операцій. Учень творчо застосовує раніше набуті знання в нових нестандартних ситуаціях. (Москаленко, 1995).

Учені-дослідники сходяться на думці, що творча особистість має такі основні властивості: сміливість думки, схильність до ризику; багата уява і фантазія; проблемне бачення; уміння долати інерцію мислення; здатність виявляти суперечності; уміння переносити знання і досвід у нові ситуації; незалежність; альтернативність; гнучкість, самостійність мислення; здатність до самоуправління.

За думкою доктора психологічних наук, професора, завідувача лабораторією психології творчості Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України В. Моляко основними якостями творчої особистості є прагнення до оригінальності, нового; високий рівень знань; уміння аналізувати явища, порівнювати їх, стійкий інтерес до певної роботи, швидке і легке засвоєння теоретичних і практичних знань у цій галузі, систематичність і самостійність у роботі (Моляко, 2004).

Що стосується навчально-творчої діяльності, то В. Рагозіна визначає такі складові творчих здібностей особистості:

- а) мотиваційно-творча активність і спрямованість особистості;
- б) інтелектуально-логічні здібності;
- в) інтелектуально-евристичні, інтуїтивні здібності;
- г) моральні якості, що сприяють успішній навчально-творчій діяльності;
- д) естетичні якості;
- е) комунікативно-творчі здібності;
- є) здатність до самоуправління своєю навчально-творчою діяльністю (Рагозіна, 1998).

Варто зазначити, що розвиток творчих здібностей є досить важливим елементом підготовки фахівців різних галузей знань. Змінюються та ускладнюються сучасні технології. І творчість стає невід'ємною частиною будь-якого виду діяльності. Та психологи зазначають, що для продуктивної творчості має бути серйозна мотивація.

Життя висуває потребу у вихованні творчої особистості, здатної, на відміну від людини-виконавця, самостійно мислити, генерувати оригінальні

ідеї, легко адаптуватися в умовах швидких змін суспільного життя, приймати сміливі, нестандартні рішення. Генераторами та послідовниками такої думки можна вважати педагогів М. Монтеня та О. Декролі (Історія педагогіки та освіти, 2001). Домогтися таких результатів на практиці допомагає дотримання наступних принципів навчально-виховного процесу, які сприяють формуванню творчих здібностей учнів:

- принцип самоорганізації;
- принцип розвитку, який передбачає врахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців;
- принцип самодіяльності, що має на меті діяльнісний підхід, коли підлітки відчують себе співучасниками навчального процесу.

Важливо підкреслити, що у науковців існує кілька теорій формування та розвитку здібностей. Теорія спадкових здібностей (Ф. Гальтон, книга «Спадковість таланту, її закони та наслідки» (1869), Д. Дідро, де здібності вважаються вродженими. А отже вони пояснюються лише задатками, віковими особливостями, схильностями, генетикою. Інша теорія - теорія набутих здібностей (К. Гельвецій, Дж. Локк, Б. Теплов) (Теплов, 1985), коли розвиток здібностей зводяться тільки до впливу середовища. І в цьому випадку ключовими чинниками вважаються виховання, навчання, вимоги, середовище. Прихильники двофакторної теорії, В. Штерн, А. Біне, К. Бюлер вважають, що необхідно враховувати обидва фактори – і спадковий, і навколишнє середовище.

Та в будь-якому випадку, досвід вітчизняних та зарубіжних науковців доводить можливість успішного формування у школярів творчих здібностей. Для цього важливо надавати учням максимум можливостей для випробовування себе в творчості. Отримуючи досвід творчої діяльності, учні починають видозмінювати власне мислення, поступово відмовляються від стереотипів, шукають нові підходи до осмислення раніше відомих істин. А оригінальність мислення формує здатність виробляти нестандартні, дотепні

ідеї і рішення, що відрізняються від загальновизнаних, традиційних поглядів.

Так, харківські учені доктори педагогічних наук, професори В. Лозова та А. Троцько пропонують як керівництво до дій такі основні принципи формування творчих здібностей особистості:

- принцип гуманізму виховання;
- принцип урахування вікових та індивідуальних особливостей школярів;
- принцип цілісного підходу до виховання (Лозова, 2002).

Як зазначає Т. Сущенко, формування творчих здібностей зумовлене такими факторами і обставинами:

- особливі відносини, які найкращім чином залучають кожну дитину до активної перетворюючої діяльності;
- гарантія і забезпечення можливості практичного здійснення розвитку творчих інтересів і здібностей;
- вільний вибір будь-якого виду діяльності;
- наявність сучасних технологій виховання всебічно розвиненої гармонійної особистості;
- створення такого типу відносин, за якими сама особистість прагне максимальної реалізації сил і здібностей (Сущенко, 1986).

В педагогічній роботі по формуванню креативності важливо керуватись наступними принципами педагогіки та психології:

- впевненість у власних силах, у здатності вирішити поставлену проблему;
- прагнення до самостійності у виборі цілей, завдань і шляхів їх вирішення;
- збудження позитивних емоцій (радості, здивування, переживання успіху тощо), що стимулюють процес творчості;
- принцип єдності теорії та практики;
- принцип розвитку у діяльності;
- формування критичного мислення (Токарева, 2013).

Згідно з вище згаданими працями шанованих науковців можна з впевненістю заявити:

- Формування творчих здібностей можливе лише за умови впровадження у шкільну практику гуманістичних принципів освіти. Важливою є направленість педагогічної діяльності на дитину, її потреби, можливості та інтереси. В свою чергу, вчитель виступає в ролі консультанта та порадики.
- Формуючи творчі здібності вихованців досить важливо враховувати їх вікові та фізіологічні особливості.
- В розвитку творчої особистості важливо враховувати сучасні наукові досягнення психолого-педагогічних наук та саму суть творчого процесу.

В дослідницьких працях науковці наполягають, що здатність людини до творчості не зникає протягом усього її життя і у всіх галузях діяльності. І творчі здібності можуть формуватися і відточуватися. А серед найпоширеніших способів – тренінги інтелекту і емоційно-особистісної сфери, методи розвитку творчого і критичного мислення.

Підлітковий вік має підвищену інтелектуальну активність, формуються всі сторони особистості. Це єдиний період життя, коли творчість може стати природним способом існування людини. У дослідницьких працях широко обговорюється тема про безкрайні креативні можливості цього часу. Тому головна задача педагогів полягає в тому, щоб створити сприятливі умови стимулювання і правильного формування креативного розвитку особистості.

Природа щедро наділила практично кожну дитину можливостями розвиватися. А вчителю потрібно лише мудро допомогти реалізувати ці вміння. І як наслідок, кожен учень зможе піднятися на найбільші висоти творчої діяльності. Адже творчість є нормальним та постійним супутником дитячого розвитку.

1.2. Виховний потенціал театрального мистецтва у розвитку творчих здібностей старшокласників

Театр – один з небагатьох видів мистецтва, який має неймовірно потужний синтетичний вплив на свідомість людини. Робота над створенням

дитячої вистави включає у себе літературу (драматургію), хореографію, музику, образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, які з'єднані на основі єдиної сценічної дії. Кожен з цих компонентів вистави має свою особисту систему засобів щодо сценічної виразності і емоційного впливу (Нахімовський, 2002). І саме це створює досить широку гамму можливостей для творчого розвитку підлітків.

Заняття театральним мистецтвом уможливорює вирішення цілого кола виховних завдань. Адже воно є могутнім фактором естетичного впливу на підростаюче покоління, робить їх життя змістовним, насиченим, збагачує його яскравими й емоційними враженнями.

Сучасний світ досить стрімко розвивається. Під впливом безлічі факторів люди практично постійно вдосконалюють себе і свої здібності. Не лише сучасні технології, але й творчість набуває все більш захоплюючих форм. Творчий розвиток знаходить нові методи та методики освоєння, здійснюються різні комбінації взаємодії. Шкільний театр активно допомагає генерувати творчу особистість підлітка. Заняття з акторської майстерності розвивають у дітей мовлення, творчу уяву, фантазію, оригінальність мислення, управління голосом, увагу до навколишнього світу. Діти спостерігають за життям і навчаються створювати художню модель реальності. Вистава, яку створюють самі діти з допомогою керівника, сприяє розвитку у них творчого мислення, естетичного сприйняття дійсності і впливає на формування естетичної культури. (Чурилова, 2003)

Більшість педагогів відзначає, що театральне мистецтво здійснює комплексний виховний вплив, стимулюючи художньо-творчу активність учнів, формуючи їх ставлення до навколишнього світу і до себе, до людей.

Спеціалісти в галузі театральної освіти, а саме Ю. Рубіна, Т. Завадська, Н. Шевельов (Театральная самодеятельность школьников, 1983), С. Смирнов (Смирнов, 2008), та інші (Основи педагогічного керівництва шкільної театральної самодіяльності, 1978), вважають, що театральне мистецтво є вагомим фактором виховання особистості.

Співробітники лабораторії театру ІХО РАО А. П. Єршова і В. М. Букатов багато років займалися проблемами театральної освіти, запропонували свою класифікацію досвіду роботи театральних класів, засновану на трактуванні поняття «дитяча театральна творчість». За їх характеристикою, існує три типи театральних класів:

- класи-клуби, «в яких театральне мистецтво розглядається як засіб загального розвитку школярів»;
- класи-театри, діяльність яких «спирається на виховують можливості участі школярів у створенні вистави як цілісного твору»;
- класи-школи; керівники цих шкіл «бачать максимальну користь від включення школяра в оволодіння технікою, грамотою театального мистецтва, тобто спираються на виховують можливості театального навчання ». Автори підтримували актуальну для того часу ідею про необхідність відкриття в школах мистецтв театральних відділень. (Єршова, 1994).

Особливе місце в історії театральної педагогіки займають роботи Миколи Миколайовича Бахтіна, якого сучасники називали енциклопедистом в питаннях шкільного театру. Ось тільки деякі проблеми, які хвилювали його:

Роль дитячого театру в навчальному процесі;

Виховне значення шкільного театру;

Специфіка шкільних вистав;

Репертуар шкільного театру;

Необхідність «будування шкіл не інакше, як із залом для глядачів » (Бахтін, 1913).

Щоб означити можливості театру, варто дати визначення самому поняттю театального мистецтва.

Вікіпедія зазначає, що *театральне мистецтво* – це вид мистецтва, який відображає життя за допомогою сценічної дії акторів перед глядачами. Мистецтво театру являє собою органічний синтез музики, танцю, живопису, риторики, збирає в єдине ціле засоби виразності, що є в арсеналі окремих видів

мистецтв, тим самим, надає умови для виховання цілісної творчої особистості, сприяє здійсненню мети сучасної освіти.

Формування творчих здібностей засобами театральної діяльності варто розглядати в трьох аспектах:

- саму природу творчого мислення;
- специфіку театру як виду мистецтва;
- специфіку театру як особливого комунікативного середовища. (Театральная самодеятельность школьников, 1983).

Педагоги С. Ананьїн, Г. Фридрих, В. Пирогов, Н. Корф, Я. Коменский, К. Ушинський, Л. Чепіга, В. Шахрай, Г. Єскіна, М. Батхін наголошували на важливій ролі театрального мистецтва у естетичному вихованні та творчому розвитку дітей. Вони вважали, що театральна-сценічна робота із дітьми – це шлях творчого розвитку особистості, а театральне мистецтво є дієвим та ефективним засобом допомоги дітям у навчанні. (Бахтін, 1911) Адже творче мислення дає можливість привносити щось нове в уже набутий досвід; поглянути на проблему з іншої сторони; знайти нові, нетрадиційні, оригінальні підходи до її вирішення. А саме театральне мистецтво допомагає розвинути творче мислення через вміння перевтілитися в певний образ, органічно діяти в запропонованих обставинах, визначити варіанти поведінки персонажів, сприймати і програвати певні ситуації з різних боків, очима різних персонажів, пошуку нестандартних варіантів застосування різних предметів у певних обставинах. Всі ці вміння реалізуються за допомогою як засобів акторської майстерності, так і завдяки режисерській роботі. Створюються цікаві мізансцени, знаходяться правильні інтонації мови, відшукуються можливі варіанти реакції персонажа на певну подію, потім передбачаються наслідки такої реакції, тощо.

Осмисленням театру як виду мистецтва полягає в умінні емоційно відгукуватись при процесі сприйняття творів театрального мистецтва. Естетичне враження від самого літературного твору, проникнення у зміст художніх образів можливе не шляхом простого споглядання мистецтва, а

залученням людини до творчої діяльності. Тільки за цієї умови можливе активне сприймання, оцінювання та емоційного переживання особистості. При взаємодії людини з театральним мистецтвом проявляється естетична зацікавленість твором, його змістом наповнення, художньо-образною сферою. А саме так і формується розуміння прекрасного в житті і в людських стосунках, розвиваються почуття та емоційне сприйняття світу, формується естетичний смак. В свою чергу правильні емоційні реакції допомагають протистояти примітивним поглядам і смакам, активізують власні творчі здібності, стимулюються правильні життєві вчинки. Як зазначає І. Наливайко: «...введення театального мистецтва в духовний світ школярів є надзвичайно важливим у формуванні їхнього художньо-естетичного смаку. Жодне мистецтво не входить у життя дитини так радісно, так хвилююче і святково. Не всі види мистецтва здатні справляти з самого початку таке сильне враження, як театральне мистецтво. Воно дає відчуття радості співучасті та співтворчості, радості безпосереднього залучення до прекрасного та пізнання нового» (Наливайко, 2014).

Театральне мистецтво розвиває здібності сприймати слово, відчувати його смислове багатство, розуміти мотиви поведінки персонажів, їх цілі, побачити загальну картину всіх подій. Літературний твір набуває свого розвитку в сценічній діяльності, в самовираженні дитини при роботі над роллю. Формується емоційно-естетичний досвід, що досягається завдяки спілкуванню з мистецтвом театру.

Науковець Н. Миропольська зауважує, що у шкільному театральному гуртку учні вчать бути чесними, справедливими, духовно збагаченими. Вона впевнена, що «...мистецтво театру – засіб пізнання світу і людини» (Миропольська, 1990).

Театральне мистецтво передбачає вирішення цілого кола виховних завдань комунікативного характеру. Сценічно-театральна діяльність формує систему міжособистісних відносин, що має значний вплив на розвиток творчої співпраці, ставлення підлітків до колективу й усвідомлення своєї ролі в ньому.

Спілкування є основою нашого життя. У процесі взаємодії людей складаються суспільні відносини, функціонує культура, формуються індивідуальність особистості, реалізуються матеріальні й духовні культурні цінності.

Особливістю театрального мистецтва є те, що комунікативні здібності в учасників творчого процесу формуються й виявляються в декількох напрямках:

Спілкування учасників колективу між собою. В процесі заняття в колективі відбуваються емоційні й діяльнісні форми контактів, виявляються настрої, формується спільність думок, вирішуються конфлікти, досягається взаєморозуміння, передаються і засвоюються манери, звички, стиль поведінки, досягається згуртованість і колективна солідарність.

Сценічно-ігрова взаємодія між гуртківцями під час репетицій та виступів на сцені. Під час такого спілкування проводиться обмін думками про зміст діалогу, виправляється сценічна поведінка, оцінюються як особисті творчі здобутки у роботі над сценічним образом, так і досягнення своїх партнерів. Діалог у театральній діяльності визначається запропонованими обставинами п'єси (Коваль, 2021).

Видатні театральні теоретики і практики К.С. Станіславський та В.І. Немирович-Данченко вважали акторське перевтілення найважливішим в сценічній діяльності. Саме гармонійне, органічне спілкування на сцені в образі свого героя спонукає і партнерів на відповідні дії. Тож кожен учасник повинен усвідомлювати важливість власної діяльності, виконувати її з натхненням та винахідливістю. При цьому застосовувати весь набір засобів комунікації (вербальні й невербальні, пантоміму, танець тощо).

Комунікація акторів з глядачем під час показу вистави. Важливо зазначити, що для дитини виступ на сцені є головним чинником, який мотивує її до занять у театральному колективі. Саме показ вистави є своєрідною кульмінацією роботи учня над певною роллю. А в таких виступах виробляються якості, важливі для реалізації творчих здібностей: подолання страху перед аудиторією, сором'язливості, боязні щось зробити не так. Розвиваються навички впевненості в собі; діти позбавляються незграбності,

отримують задоволення від власного виступу, від позитивної реакції глядачів. Момент успіху, усвідомлення власних можливостей дуже важливий для підлітка. Юні артисти здобувають навички вловлювати настрої аудиторії, що є вже творчим моментом у спілкуванні (Коваль, 2012).

На думку видатного педагога Я. А. Коменського, участь у шкільних виставах сприяє вихованню в дітей здатності визначати відмінності в мові та поведінці інших людей, зауважувати зміни в них та відповідним чином реагувати на це, при звичає молодь до пристойних рухів та мімічних проявів, допомагає відпрацювати в них навички адекватного поводження в суспільстві. (Камаєва, 1975)

Так, кандидат педагогічних наук, доцент Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка Т.В. Борисова зазначає, що заняття театральним мистецтвом у підлітковому віці має наступне виховне значення:

- допомагають в становленні самосвідомості підлітка, розширюють життєвий та художній світогляд школярів. На кожній репетиції відбувається тренінг різних способів поведінки в запропонованих обставинах. Це дає змогу тільки відточувати акторську техніку, але й корегувати власну поведінку в різних життєвих обставинах.
- виявляють та розвивають пластичні можливостей підлітка (через включення до занять роботи над елементами сценічного руху, пластики, пантоміми, танцю);
- вивчають основи сценічної мови (знайомство з артикуляційними вправами, постановка дихання, робота над скороговками, розвиток логічного мовлення)
- розвивають творче мислення підлітка та елементи акторської майстерності (творчу уяву і фантазію; органічну дію в запропонованих обставинах тощо); підвищують рівень емоційної сприйнятливості учнів;
- активізують художньо-креативні здібності, підвищують рівень емоційної сприйнятливості учнів;

- знайомлять із мистецтвом драматургії, розвивають у них здатність до оцінювання естетичних явищ;
- дає незабутній досвід участі в театральних постановках, конкурсах читців тощо;
- забезпечують потребу сучасних школярів у психологічній розрядці та відпочинку (Борисова, 2005).

Доцільно наголосити, що однією із домінуючих потреб сучасного школяра, зумовлених надзвичайною насиченістю навчально-виховного процесу різноманітною інформацією, темпом життя і впливом окремих негативних суспільних факторів, є потреба у відпочинку, у психологічній розрядці. Одна із привабливих і цінних властивостей музичного театру полягає у можливості забезпечення таких потреб. Так, видатні театральні педагоги та режисери вбачали навіть у професійному театрі об'єкт відпочинку і розваги. "Не будемо казати, що театр – школа. Ні, театр – це розвага", – стверджував К.Станіславський (Станіславський, 1963). Близьким є твердження Г.Товстоногова: „У театрі шукають і розваг, і відпочинку. І цього зовсім не потрібно боятися. У справжньому театрі, розважаючись, вчаться жити, а відпочиваючи, збагачують себе... Театр – свято. Театр – розвага. Театр – видовище” (Товстоногов, 1984). „Сучасний театр повинен об'єднати, сплавити воедино школу зі святом, мудрість з розвагами, урок з видовищем” (Товстоногов, 1984).

Таким чином, участь школярів у театральній діяльності приєє мінімізації психологічної напруженості й тим самим – вивільненню позитивної енергії підлітка.

Підсумовуючи судження спеціалістів та керуючись власним досвідом керівника гуртка, можна стверджувати, що участь в роботі театального колективу дає можливість учасникам підвищити рівень емоційної чуйності та організованості; тренує пам'ять, навички колективної праці, серйозного та відповідального ставлення до своїх обов'язків, слів та вчинків; розвиває увагу, уяву й асоціативне мислення, навички спілкування, зовнішню та

внутрішню зібраність; розкриваються багатопланові задатки дитини. Формується естетична культури дітей, розвивається вміння орієнтуватись не тільки у світі мистецтва, знати історію свого народу, традиції, звичаї, фольклор.

У синтезі мистецтв учні збагачують власний світогляд, розвивають ціннісне ставлення до мистецтва, мовленнєву діяльність, набувають життєвого досвіду. Заняття театральним мистецтвом стимулюють школярів до образного сприйняття навколишнього світу (людей, традицій, культурних цінностей, природи). Діти вчаться поважати чужу думку, бути більш терпимими до різних точок зору. Розвивають фантазію, уяву, вчиться долати труднощі, ставити перед собою завдання та наполегливо йти до мети.

Отже, театралізована діяльність допомагає дитині проявити власну активність, повністю розкрити свої потенційні можливості, розвинути естетичний смак, покращити пам'ять, підвищити самооцінку, збагатити словниковий запас, духовно розвиватись. І що досить актуально - театральне мистецтво має допомагати юній людині визначити своє місце у сучасному житті, такому складному і неоднозначному.

1.3. Психологічні особливості формування творчих здібностей старшокласників в умовах гурткової роботи

Підлітковий вік є унікальним через те, що психіка підлітка знаходиться в стадії активного формування. Підлітків відрізняє пізнавальна активність, поява нових мотивів навчання. А це дозволяє займатися самостійною творчою працею. Інтенсивний розвиток логічного мислення впливає на всі пізнавальні процеси та інтелект у цілому. У цей час відбуваються зміни і в розвитку самосвідомості, активності становлення особистості. Формується світогляд та естетичні смаки, здатність до повноцінного художнього сприйняття мистецтва. Усе це в комплексі є базою для розвитку креативності (Ярушина, 2011).

Підлітковий вік стимулює і актуалізує розвиток творчих здібностей особистості, прагнення до самоактуалізації. Креативність в підлітковому віці

може виявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість в цілому і / або її окремі сторони, продукти діяльності, процес їх створення (Старнська, 2016).

Все частіше зарубіжні та вітчизняні психологи заявляють, що кожна людина має здібності до творчої діяльності в усі періоди свого життя. І що творчі здібності піддаються формуванню та розвитку в будь-якому віці. Та все ж підлітковий вік - єдиний період у житті, коли творчість може стати природним і універсальним способом існування людини. Багато досліджень науковців говорять про безмежні креативні можливості цього віку. (Клименко, 2001; Мелхорн, 1999; Гергель, 2001).

Прагнучи самоствердитися у суспільстві і навколишньому світі, шукаючи можливості пізнання себе й інших, намагаючись отримати нові знання, підліток тяжіє водночас до всього незвичного і нестандартного (І.С.Кон, В.В.Кондрашенко та ін.) А максимальне виявлення творчого потенціалу виникає саме тоді, коли людина намагається використати незвичний для себе метод вирішення проблеми.

Психологи стверджують, що характерною рисою розвитку особистості в юнацькому віці є вироблення її світогляду, поглядів на світ, на життя, на мораль, науку, мистецтво. Молода людина обирає раціональні форми поведінки в різних ситуаціях, керуючись власними моральними переконаннями.

Як зазначав психолог і філософ С.Л. Рубінштейн, у період ранньої юності особистість постає як об'єкт активного впливу різнопланових соціальних чинників, відзначається "творчою самодіяльністю" (Рубінштейн, 1989). Становлення моральних якостей старшокласників тісно пов'язане з формуванням їх моральних ідеалів.

Удосконалюється мислення, його варіативність, розвивається інтуїція. Відбувається домінування словесно-логічної, довготривалої пам'яті; спостерігається її вибірковість; визначаються найбільш доцільні для себе способами запам'ятовування. Збільшується обсяг уваги, здатність довго зберігати її інтенсивність і переключатися з одного предмету на інший.

Удосконалення репродуктивна та творча уява; посилюється контроль за її роботою. Мрії співвідносяться з реальністю та власними можливостями. Уява може збагачувати життя підлітка, поєднуючись з творчим мисленням і ставати істинною креативною силою його особистості (Вікова та педагогічна психологія, 2008).

Розвивається самооцінка, вольові зусилля, формуються ціннісні орієнтації.

Старший шкільний вік є важливим етапом формування творчої особистості молоді. Адже це період переходу до дорослого життя. Перед юнацтвом постає задача реалізації свого інтелектуального та творчого потенціалу, визначитися зі своїм подальшим життєвим шляхом.

У період підліткового та юнацького віку на основі «загальної» креативності формується спеціалізована креативність: здатність до творчості, пов'язана зі специфічною сферою діяльності людини (Ярушина 2011).

Характерною рисою молодіжного дозвілля стає прагнення створити психологічний комфорт у спілкуванні з друзями, однолітками, особами протилежної статі, змодельовати таке середовище, яке забезпечило б включення в самоосвітню, пізнавальну, творчу діяльність, було емоційно привабливим та цікавим (Гаврилюк, 2015).

І саме ці потреби молодь як найповніше може реалізувати займаючись театральною творчістю. Захоплення театральною діяльністю дає змогу старшокласникам самостійно мислити, пропонувати оригінальні ідеї, приймати сміливі, нестандартні рішення, знаходити вихід із незвичних ситуацій, прожити життя різних за характером героїв тощо. Адже основне протиріччя цього вікового періоду - оцінка своїх можливостей і здібностей та відсутність засобів реалізації цих здібностей. А заняття в драматичному колективі і дають можливість розвинути молоді свою креативність, гнучкість, оригінальність мислення та інші здібності.

До того ж спілкування з ровесниками надзвичайно важливе в цей період життя. У бажанні дружити з однолітками проявляється прагнення до

рівноправного спілкування. Спілкування для старшокласників - важлива школа соціальних відносин. Група однолітків, з якими взаємодіє дитина, впливає на розвиток її особистості. Вона зіштовхується з необхідністю застосовувати на практиці соціальні норми поведінки. Технологія театру створює максимальні умови для вільного емоційного контакту, розкритості, взаємної довіри і творчої атмосфери. Важливим плюсом є те, що кожен учасник отримує можливість проявити свої здібності до лідерства, підтримки, творчості, визнання заслуг іншого, до переконання, вміння відстоювати власну позицію. Старшокласники мають можливість й необхідність, розуміти та приймати іншого, встановлювати гармонійні контакти з оточуючими (Чумак, 2015).

Важливою новою якістю підлітків психологи вважають їх самостійність у постановці складних цілей і здатність підпорядковувати їм свої дії (Карпушевська, 2009). Це, в свою чергу, спонукає вносити корективи у свій постійний режим, грамотно розподіляти власні сили, що є важливим у процесі творчого розвитку особистості (Сафарян, 2010).

Емоційна увага підлітків дає можливість їм розуміти інших людей, допомагає відчувати їхній внутрішній стан, налаштуватися на зацікавлене спілкування з ними. А формування таких умінь стане у майбутньому ознакою творчої особистості.

Емоційно насичена увага підлітків наближає їх до розуміння інших людей, допомагає відчувати їхній внутрішній стан, пояснити самопочуття, налаштуватися на зацікавлене спілкування з ними. Вироблення і закріплення таких умінь стане у майбутньому ознакою творчої особистості.

Засвоюючи досвід творчої діяльності, учні вчаться взаємодії один з одним, набувають здібності змінювати ті стереотипи мислення, яким вони вже навчилися, використовують нові шляхи до осмислення раніше засвоєного.

У підлітків помітне прагнення до саморозвитку і самореалізації, яке досить повно враховується й розвивається в умовах занять театрального гуртка. Для них мають важливе значення набуті у процесі навчання знання та вміння. Інтелектуальні й ціннісні зміни, дають змогу розвиватися власній

ієрархії цінностей підлітків, що починає впливати на їхню поведінку (Сафарян, 2010). Вже у середині та наприкінці підліткового віку егоцентризм починає помалу поступатися місцем децентрації як найбільш досконалій позиції підлітка. Це означає формування особливих здібностей:

- застосування у ставленні до самого себе тих самих критеріїв та оцінок, що й до інших
- використання загальних принципів співіснування як основи моральної поведінки й оцінки відповідно до них як самого себе, так і інших;
- здатність враховувати потреби та інтереси оточуючих у такій самій мірі, як і свої власні» (Вікова та педагогічна психологія, 2008). Загострюється потреба юнацтва належати до якоїсь соціальної групи (Варій, 2008), приміряти на себе дорослі ролі і обов'язки, зрозуміти себе і свої можливості, формується потреба в трудовій діяльності. Виникає відповідальність за себе, за спільну справу і за інших людей. Успішне самовизначення передбачає спеціальний період, коли молоді люди отримують право придивитися до різних соціальних ролей, не віддаючи перевагу жодній з них. Це період проб і помилок. І театральний колектив дає чудові можливості для реалізації даних потреб.

Вітчизняні вчені (О. Скрипченко, Л. Долинська, З. Огороднійчук) стверджують, що підлітки вже здатні не тільки проектувати можливе, а й «підніматися» над дійсністю за допомогою планування і контролю своїх вільних фантастичних побудов, навчаються рефлексувати на свої розумові дії й операції та переживати від цього інтелектуальні почуття (Вікова та педагогічна психологія, 2008).

Російський психолог Г. Абрамова вважає: «У підлітка є вже всі психологічні передумови, щоб жити власним, особистим життям: є внутрішній план дій, є орієнтація на внутрішній світ, є способи розуміння оточуючого світу — тип мислення» (Абрамова, 2000).

У підлітковому віці відбувається як розвиток мислення загалом, так і творчого мислення. Підлітковий вік є переломним в розвитку останнього, бо в цей період закладаються основи логічного та творчого мислення (Матюшкін, 1993).

Під час занять у театральному колективі підлітки набувають досвіду вирішення соціальних проблем, стосунків між людьми, моральних оцінок подій та вчинків оточуючих. Всі ці зміни впливають на їхню поведінку.

Підліток вже вміє оперувати гіпотезами при вирішенні творчих завдань. Стикаючись з новим завданням, він намагається відшукати різні підходи в їх вирішенні. Це свідчить про високі можливості розвитку таких творчих здібностей, які визначаються гнучкістю мислення і пильністю в пошуках проблем (Кулагіна, 2004).

Досвід багатьох вітчизняних та закордонних педагогів свідчить про досить велику вірогідність успішного формування у учнів якостей творчої особистості. Для цього старшим підліткам варто надати максимум можливостей для випробовування себе в творчості.

Висновки до розділу 1

У розділі висвітлено теоретичні засади формування творчих здібностей старшокласників засобами театального мистецтва, а саме, здійснено аналіз феномену творчих здібностей як предмету психолого-педагогічних досліджень, виявлено виховний потенціал театального мистецтва у формуванні творчих здібностей старшокласників, окреслено психологічні вікові особливості старшокласників, які повинні бути враховані у формуванні творчих здібностей в умовах гурткової роботи.

У межах з'ясування стану розробленості проблеми формування творчих здібностей старшокласників засобами театального мистецтва, встановлено, що провідними напрямками психолого-педагогічних досліджень даної проблеми стали такі:

- характеристика поняттєво-термінологічного апарату дослідження, передусім понять «творчі здібності», «задатки», «обдарованість», «талант», «геніальність», креативність»;
- з'ясування етапів формування творчих здібностей;
- визначення основних якостей творчої особистості;
- виокремлення складових творчих здібностей особистості;
- конкретизація принципів навчально-виховного процесу, які сприяють формуванню творчих здібностей учнів;
- визначення принципів формування творчих здібностей особистості;

Виявлено виховний потенціал театрального мистецтва у формуванні творчих здібностей старшокласників. Зазначено, що особливість театрального мистецтва полягає в формуванні комунікативних здібностей учасників творчого процесу у декількох напрямках :

- спілкування учасників колективу між собою;
- сценічно-ігрова взаємодія між гуртківцями під час репетицій та виступів на сцені;
- комунікація акторів з глядачем під час показу вистави.

Встановлено, що участь у роботі театрального колективу дає можливість учасникам підвищити рівень емоційної чуйності та організованості; тренує пам'ять, навички колективної праці, серйозного та відповідального ставлення до своїх обов'язків, слів та вчинків; розвиває увагу, уяву й асоціативне мислення, навички спілкування, зовнішню та внутрішню зібраність; розкриваються багатопланові задатки дитини. Формується естетична культури дітей, розвивається вміння орієнтуватись не тільки у світі мистецтва, знати історію свого народу, традиції, звичаї, фольклор; збагачується власний світогляд, розвивається ціннісне ставлення до мистецтва, мовленнєва діяльність, набувається життєвий досвід. Заняття театральним мистецтвом стимулюють школярів до образного сприйняття навколишнього світу (людей, традицій, культурних цінностей, природи). Діти вчаться поважати чужу думку, бути більш терпимими до різних точок зору, розвивають фантазію, уяву;

вчатися долати труднощі, ставити перед собою завдання та наполегливо йти до мети.

Театралізована діяльність допомагає дитині проявити власну активність, повністю розкрити свої потенційні можливості, розвинути естетичний смак, покращити пам'ять, підвищити самооцінку, збагатити словниковий запас, духовно розвиватись.

Показано, що формування творчих здібностей в умовах гурткової роботи можливе лише за умови врахування психологічних особливостей старшокласників. Адже підлітковий вік є унікальним через те, що психіка підлітка знаходяться в стадії активного розвитку, формується його світогляд, погляди на світ, на життя, на мораль, науку, мистецтво. Молода людина обирає раціональні форми поведінки в різних ситуаціях, керуючись власними моральними переконаннями. У період підліткового та юнацького віку на основі «загальної» креативності формується спеціалізована креативність: здатність до творчості, пов'язана зі специфічною сферою діяльності людини. З'ясовано, що саме в старшій школі найбільш ефективно формуються вміння працювати нестандартно та творчо, оскільки цей вік є найсприятливішим періодом для розвитку творчої активності.

РОЗДІЛ II. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ, ЧИННИКИ ТА ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА ЗАНЯТТЯХ ТЕАТРАЛЬНОГО ГУРТКА

2.1. Методологічні підходи та принципи формування творчих здібностей старшокласників в умовах театрального гуртка

Однією з форм діяльності, які сприяють самовираженню, самоактуалізації підлітків, прагненню до гармонійного буття і здорових відносин з людьми, творчому ставленню до життя, упевненості в собі, міцному доброзичливому спілкуванню з оточуючими, є театральне мистецтво. Театр - це синтез мистецтв, що увібрав у себе практично все, що допомагає розвиватися повноцінній людині, яка вміє сприймати навколишній світ як живий єдиний організм. Театральна діяльність дозволяє дитині проявити власну активність, найбільш повно реалізувати себе, навчитися розуміти, співчувати, співпереживати, дивуватися, викликати емоційний відгук на навколишню дійсність.

Театралізована діяльність розвиває як психічні процеси особистості, так і художні здібності, творчий потенціал, високу спроможність до взаємодії з іншими людьми, допомагає адаптуватися у суспільстві, відчувати себе успішним. У процесі гурткової роботи старшокласники набувають таких умінь, як здатність до спілкування, товариськість, легко вступають в контакт і відчують задоволення від процесу творчості (Березіна, 2014).

Необхідно виходити з того, що творчі здібності не виявляються і не розвиваються самі по собі. Важливим є здійснення цілеспрямованого впливу на особистість для досягнення бажаного результату.

Для формування креативності підлітків необхідні методологічні підходи, які забезпечують вирішення навчально-творчих завдань. Філософський енциклопедичний словник визначає методологію як сукупність підходів, способів, прийомів, що використовуються у процесі пізнання та практичної

діяльності для досягнення мети (Філософський енциклопедичний словник, 2002).

Одним із важливих методологічних підходів у розвитку творчих здібностей є **аксіологічний підхід**, згідно з яким важливо не тільки забезпечити засвоєння спеціальних театральних знань і умінь, а й розвинути ціннісну свідомість учнів, вибудувати систему ставлень до театральної діяльності. Адже основним для аксіологічного підходу є поняття «цінність». (Доценко, 2018). На думку О. Рудницької, аксіологічний підхід означає ототожнення культури з духовною сферою життєдіяльності, форм еволюції релігійних, моральних, правових, філософських, політичних норм суспільства та його естетичних поглядів і смаків (Рудницька, 1997) Реалізація такого підходу сприяє формуванню позитивної мотивації в учнів, усвідомленого інтересу та сталого мотивованого бажання здійснювати діяльність у сфері драматичного мистецтва.

Системний підхід дозволяє розкривати й аналізувати складові компоненти творчості та послідовно поєднувати їх один із одним; визначає цілеспрямовану творчу діяльність і розглядає системоутворюючі зв'язки мети, завдань, змісту, форм і методів у взаємодії компонентів творчого процесу. Системний підхід допомагає розглядати будь-який фрагмент реальності, у тому числі творчий розвиток особистості як власне систему (Коновець, 2016).

Важливою складовою частиною розвитку творчих здібностей є **особистісно-діяльнісний підхід**, який акцентує увагу на особистісних якостях дитини та її діяльності, зокрема на формуванні активності учня в творчому процесі, зростанні його самостійності, креативності, впевненості у власних можливостях. Діяльнісний підхід у творчості полягає у спрямованості на організацію інтенсивної діяльності щодо засвоєння знань, способів пізнання та перетворення світу, формування й удосконалення особистісних якостей. Особистісний підхід передбачає формування особистісних якостей людини, її суспільної активності, творчих здібностей та умінь; створення умов для самореалізації та саморозвитку особистості, утвердження власної позиції у мистецтві (Олексюк, 2006). Він спрямований на розвиток загальних і

драматичних здібностей, на зростання особистісно-професійних якостей кожного гуртківця через опанування тонкощів театрального мистецтва.

Одним із підходів, спрямованих на зміну уявлень про основоположні життєві цінності, є **культурологічний підхід**, який дає можливості розглянути проблеми розвитку театрального мистецтва в загальнокультурному контексті. Він передбачає необхідність оволодіння базовими культурними цінностями, народними традиціями, культурними формами взаємодії та співробітництва, способами та методами мистецької діяльності (Зязюн, 2005), орієнтує навчальний процес у колективі на передачу культурних, світоглядних, духовних цінностей і сприяє створенню культуротворчого середовища, яке впливає на загальний розвиток підлітка та виступає умовою самореалізації особистості. В культурологічному підході варто виділити такі принципи: а) створення культуротворчого середовища; б) формування особистості через культуру; в) емоційна насиченість освітнього процесу; г) формування системи цінностей особистості, вибудовування відносин зі світом; д) формування відносин між культурою та свідомістю людини як носія цієї культури (Мельничук, 2016).

Слід зазначити, що якості творчої особистості розвиваються завдяки системі педагогічних дій, спрямованих на формування у дітей прагнення до засвоєння нових знань, нових способів діяльності. В роботі драматичного колективу важливо спиратися на основоположні педагогічні принципи, які є фундаментом ефективного формування творчих здібностей старшокласників. Серед них варто виділити такі:

1. Принцип цілісності, обґрунтований у працях І. Беха, П. Каптерєва, М. Красовицького, А. Макаренка, Г. Сороки, В. Ільїна, В. Сухомлинського та ін., вимагає врахування сукупності соціальних, моральних, матеріальних, культурних, психолого-педагогічних та інших умов, які впливають на розвиток творчих здібностей старшокласників. Цей розвиток спрямований на формування фізичного, емоційного та пізнавального стану учня і пов'язаний із

його сприйняттям, розумінням, відчуттям, естетичною оцінкою і самовираженням у художній творчості.

2. Принцип дитиноцентризму, про який писали А. Венцель, О. Захаренко, С. Захаренко, В. Кремень та ін., лежить в основі особистісно орієнтованого розвитку учня, розширення його можливостей у саморозвитку та самореалізації. Це принцип, який акцентує увагу на цінності та інтереси дитини задля формування в неї основ життєвої компетентності. Заняття проводяться на демократичних засадах, здійснюється опора на активну позицію дітей, їхню самостійність та ініціативу. Важливим є визнання цінності дитини як особистості та створення умов для розвитку здібностей та її самовираження.

3. Принцип природовідповідності, обґрунтований у працях Ж.Руссо, М. Драгоманова, Й. Песталоцці, С. Русова, Я. Коменського, О. Савченко, Г. Сковороди, В. Сухомлинського та ін., спрямований на пізнання природи особистості, особливостей фізіологічного та анатомічного розвитку людини, урахування її статі та віку. Цей принцип реалізується через урахування вікових особливостей підлітків, розвиток природних задатків кожного гуртківця, забезпечення успішної діяльності в театральній творчості.

4. Принцип поліхудожності, згаданий у працях Б. Юсова, Л. Масол та ін., передбачає поглиблення та розширення змісту навчання та виховання за рахунок впливу на особистість різних видів мистецтва, їх взаємозбагачення та взаємодоповнення. Цей принцип передбачає організацію процесу сприйняття художнього твору через різні види мистецтва, творче використання зразків мистецтва, розвиток власної творчості дитини та керівника колективу. Передбачається інтегрування в театральну діяльність інших видів мистецтва, що має розширювати емоційну, інтелектуальну та асоціативну сфери особистості підлітків.

5. Принцип культуровідповідності, розвиннутий в роботах Л. Михайлової, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, А.Дістервега, П. Флоренського, К. Ушинського, передбачає зв'язок виховання з культурними надбаннями рідного народу і людства в цілому. В цьому принципі зміст

виховання складають національні та загальнолюдські цінності, а відносини з гуртківцями будуються на ставленні до них як до цілісних та вільних особистостей, що здатні самостійно орієнтуватися в сфері культури та творчої самореалізації.

6. Принцип системності, обґрунтований у працях Л. Занкова, Е. Юдіна, І. Блауберга, В. Кузьміна та ін., реалізується через усвідомлення підлітком образу світу, як цілісної системи уявлень про навколишнє середовище, про самого себе та інших людей. Цей принцип вимагає логіки та цілісності в побудові та проведенні занять, взаємозв'язку їх частин. Передбачає у підлітків системне мислення, вміння встановлювати взаємозв'язки між різними об'єктами навколишнього світу.

7. Принцип комплексності, розглянутий у працях Н. Волкової, В. Ягупова та ін., виражається в підборі форм та методів роботи на заняттях колективу, їх розумне, продумане використання з метою досягнення запланованого результату. Цей принцип передбачає використання комплексу різноманітних ігрових прийомів, етюдів, комплексне сприйняття та відображення образу. Передбачає також врахування індивідуальних та вікових особливостей гуртківців, а також корегування виховного впливу залежно від рівня розвитку підлітків.

Отже, зрозуміло, що процес формування творчих здібностей учнівської молоді досить складний, тривалий та вимагає послідовних зусиль. Він має відбуватися за дотримання необхідних педагогічних умов. Керівник театрального колективу має досконало володіти сучасними досягненнями науки в галузі педагогіки та психології, орієнтуватися в закономірностях формування та розвитку творчої особистості, бути в курсі сучасних технологій навчально-виховного процесу. Важливо використовувати в роботі різноманітні форми та методи організації успішної діяльності колективу, певний комплекс форм та методів діяльності. Творче виховання передбачає застосовування інноваційних засобів та підходів до дитини й орієнтації на досягнення оригінального результату.

2.2. Чинники, що зумовлюють особливості формування творчих здібностей в умовах гурткової роботи.

У сучасних психологічних дослідженнях розвитку творчих здібностей особистості існує думка про те, що здатність до творчості не є винятковим явищем, властивим лише одиницям, творчість, в різній мірі, властива всім людям (Бойко, 2013).

Розвиток творчих здібностей у підлітковому віці визначається взаємодією широкої сукупності чинників:

- внутрішніх, до яких можна віднести: вікові й індивідуально-психологічні особливості особистості (самооцінка, рівень тривожності, агресивність, спрямованість особистості, акцентуації характеру, тощо), статеві відмінності, стилі (стратегії) організації розумової діяльності;
- зовнішніх, що характеризують мікросередовище: характер і система сімейного виховання, вплив школи і спілкування з однолітками (Лук'янчук, 2016).

Однією з основних умов розвитку творчої особистості є взаємодія між зовнішніми та внутрішніми чинниками, між генетичною зумовленістю творчої обдарованості й умовами, які пропонує середовище, в якому живе підліток. Важливим є створення таких умов, щоб кожна особистість змогла посилити свій творчий потенціал, підвищити рівень розвитку своїх творчих здібностей.

Доктор психологічних наук В.М.Дружинін, чинниками успішного розвитку креативності вважає:

1. Відсутність у дитини зразка регламентованої поведінки.
2. Наявність позитивного зразка творчої поведінки.
3. Умови для наслідування дитиною творчої поведінки дорослих та блокування проявів її агресивної та деструктивної поведінки.
4. Соціальне підкріплення творчої поведінки дитини (Дружинін, 1999).

Серед чинників, що заважають розвитку креативності, Г.Ліндсей, К.Халл і Р.Томпсон називають такі:

1. Намаганні бути подібним на інших, не відрізнятися від них у своїх судженнях та вчинках.
2. Боязнь бути «білою гавою» серед людей, виглядати дурним або смішним у власних судженнях.
3. Боязнь виглядати занадто екстравагантним і навіть агресивним у неприйнятті та критиці думок інших людей.
4. Боязнь відплати з боку іншої людини, позиція якої піддається критиці.
5. Завищена оцінка значущості власних ідей.
6. Підвищена тривожність, невпевненість у собі, боязнь висловлювати власну думку.
7. Надвисокий розвиток критичного мислення, що заважає розвитку творчого мислення (Ліндсей, Халл, Томпсон, 1981).

В.М. Дружинін здійснив також аналіз родинних взаємин у творчих особистостей. Дослідження показало наступне:

1. Гармонійність емоційних стосунків у родині призводять до низького рівня креативності дітей. І, навпаки, психологічні складності у дитинстві, сприяють розвитку творчих здібностей. Це імовірно пояснюється тим, що відсутність стабільності в родині, чітких вимог до дитини з боку дорослих не дозволяють сформуватися в неї стійким соціальним стереотипам. Крім того, як результат, творча особистість стає ще й психологічно нестабільною. І це насамперед стосується творчих особистостей у сфері мистецтва, художньої творчості.
2. Стати творчою особистістю є більша імовірність у дітей, що походять з родин, де один з батьків (особливо батько) чи обоє також схильні до творчості. Це пояснюється тим, що діти змалку ідентифікують себе з батьками. І навпаки, ототожнюючи себе з мало креативними батьками, дитина формує схильність до «нетворчої» поведінки /Дружинін, 1999/.

Найбільш оптимальною родиною для розвитку творчих здібностей дітей є така, де:

1. Увага до здібностей дитини може стати організуючим фактором родинних стосунків.
2. Має місце слабкість зовнішнього контролю за поведінкою дитини.
3. Існують творчі особистості, з якими дитина себе ідентифікує.
4. Заохочується нестандартна поведінка дитини (Дружинін, 1999).

Аналіз теоретичних досліджень творчих здібностей визначив розуміння їхнього інтегративного характеру, у якому переплітаються мотиваційні, когнітивні, евристичні, операційні й інші чинники (Теплов, 1982).

Наприклад, розвиток творчого потенціалу просто неможливий без правильної мотивації, яка є рушійною силою будь-якої активності особистості. Без мотиваційного аспекту взагалі не може йти мова про активність людини у розкритті власного творчого потенціалу. Можна з впевненістю заявити, що мотивація є більш важливою для діяльності та активності, ніж навіть наявність певних здібностей. Адже саме від мотивації людини залежить, чи використає вона свій потенціал для досягнення потрібного результату. І завданням керівника колективу є не лише розвиток творчих здібностей гуртківців, а і правильна мотивація кожного підлітка. Правильне мотивування дозволяє дитині у подальшому свідомо йти шляхом саморозвитку, розкривати свій творчий потенціал.

Найважливішим чинником розвитку творчої особистості старшокласників є створення в драматичному колективі загальної атмосфери доброзичливості, свободи, можливості досягти успіху для кожного. Варто намагатися організувати спілкування таким чином, щоб кожен із підлітків міг відкрито радіти результатам як власної, так і спільної творчості (Моляко, 2005).

Важливо зазначити наступні суттєві чинники, що сприяють створенню необхідних умов для формування творчої особистості у театральному колективі:

- Цінність особистості учня. Важливо, щоб кожна дитина сприймалася такою, якою вона є. Важливо зберегти цілісність, індивідуальність та

свободу особистості, допомогти їй розкритися, розширити свої творчі можливості.

- Приклад керівника колективу. Адже він є носієм цінностей, моральних якостей та установок, теоретичних та практичних знань. Керівник, в першу чергу, виховує власним прикладом.
- Багатопрофільність керівника колективу. Він має бути фахівцем в педагогіці та психології, мати підготовку як режисер, актор, музикант та хореограф. І завдяки цьому створити у колективі культурно-естетичну атмосферу розвитку творчої особистості.
- Колективний творчий пошук учасників гуртка та керівника. Досить важливо, щоб педагог не займав керівну позицію, а спілкувався з підлітками на рівних. Це стимулює учня на самостійний пошук, заохочує, спрямовує, спонукає до творчої діяльності.
- Неперервне самовдосконалення керівника колективу, який усвідомлює, що він також постійно навчається. Педагог щоденно оновлює набір своїх професійних навичок, безперервно здійснює пошук нових форм творчої взаємодії з учнем.
- Стійке цілеспрямоване бажання займатися певним видом творчої діяльності. Театр – це мистецтво, що відкриває людині її саму, мистецтво щирості, злету фантазії та уяви. Тому учні, які цікавляться театральним мистецтвом просто не можуть бути нетворчими людьми.
- Постійна і впевнена готовність особистості до самостійної пошукової діяльності, до прийняття самостійних рішень у складних та невизначених ситуаціях, позитивна пізнавальна активність (Гузенко, 2012).

Для того, щоб сформувати творчу особистість в умовах позакласної роботи, необхідно створити належні педагогічні умови для розкриття індивідуальних особливостей кожного учня, задоволення навчальних потреб, використовувати особистісно-орієнтований підхід до організації навчально-пізнавального процесу задля ефективності навчання, розвитку та виховання кожного учня. Важливо врахувати сукупність взаємопов'язаних між собою

елементів: зміст навчального матеріалу, систему творчих завдань, організацію навчально-пізнавальної діяльності, організацію творчої діяльності. Варто зазначити, що надзвичайно важливим фактором для продукування та реалізації нових ідей, творчих задумів є створення на заняттях творчої атмосфери, заглиблення в яку дає учням потужний стимул до творчості.

Під час занять важливо застосовувати комплекс методів: словесні, наочні, практичні. Види діяльності: ігрові, репродуктивні, продуктивні. Доцільно роботу гуртка будувати за проектно-педагогічною технологією, в основі якої лежить розвиток пізнавальної та дослідницької діяльності гуртківців, уміння доцільно застосовувати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, розвивати творчі здібності. Важливого значення набувають останнім часом інтерактивні та інформаційно-комунікаційні технології та технологія «створення ситуації успіху», яка має позитивний вплив на вихованців, бо дає можливість їм самим визначати результат своєї справи як успіх.

Для повноцінного розвитку творчих здібностей необхідне доцільне поєднання репродуктивних, частково-пошукових та творчих завдань (Махмутов, 1987). Репродуктивні завдання спрямовані на відтворення дітьми знань та способів діяльності. Частково-пошукові завдання дають можливість дітям проявити деяку самостійність та ініціативу у запропонованій діяльності. Творчі завдання дають необмежену можливість підлітку проявити себе та найбільше сприяють творчому розвитку.

Таким чином, розвиток креативної особистості слід розглядати у взаємодії різних компонентів: природних передумов (здібності, задатки); досвіду (знання, вміння, навички), властивостей характеру (самостійність, інтенсивність, емоційно-вольові якості), мотивації (саморегуляція, орієнтація) (Знобей, 2019). Саме ці важливі компоненти допомагають набути особливий власний стиль творчої діяльності.

Останнім часом люди все більше усвідомлюють, що саме творчість є найважливішою складовою особистого щастя і професійного успіху. Адже саме креативні особистості постійно йдуть вперед у роботі, в особистих стосунках,

щось вигадують, будують, живуть повноцінним життям, мандрують, неординарно вирішують проблеми, стають лідерами в компаніях і заряджають своєю життєвою енергією всіх, хто знаходиться поруч.

2.3. Педагогічні умови формування творчих здібностей вихованців

Існує багато різних підходів до визначення педагогічних умов творчого формування особистості. Більшість науковців, що цікавляться цією темою, наголошують на наступних умовах: ціннісне ставлення до особистості кожної дитини і продуктів її творчої діяльності з боку педагога; наявність у педагога емоційної гнучкості, толерантності, уміння надавати допомогу, підтримку, використовувати різноманітні засоби зображення; надання учням свободи вибору в творчому виконанні роботи (Хиляк, 2018); сприятливе середовище, яке стимулює самостійність та активність дітей; застосування активних технологій навчально-виховного процесу (проблемних, проектних, інтерактивних, ігрових тощо) (Марданова, 2005), демонстрація зразків креативної поведінки; урахування індивідуальних особливостей учнів; зміна характеру міжособистісних стосунків між учителем і учнями у напрямку їх демократизації, персоналізації, діалогізації тощо, використання комплексу методів і технологій навчання (креативні ігри, проблемні, інтерактивні, евристичні методи, технології розвитку критичного мислення, взаємодія педагога із учнями на засадах діалогічного партнерства) (Якубова, 2011).

Важливою умовою розвитку творчих здібностей гуртківців є відсутність нав'язування їм виконання певних завдань. Також не варто суворо обмежувати діяльність учнів у часі, вимагати від них певної послідовності дій, надавати строгі інструкції щодо тієї чи іншої діяльності. Напроти, дуже важливо, щоб діти самостійно придумували завдання, самі обирали форму і способи реалізації своїх задумів. При цьому необхідно, щоб керівник давав змогу гуртківцям спостерігати за творчим процесом, демонструючи креативну поведінку в їх присутності. Завдяки цьому виникають сприятливі умови не тільки для проявлення, але й для формування творчої поведінки у дітей.

На думку кандидата психологічних наук Галини Ожиганової, «діти вдаються до креативної поведінки у вільній, а не регламентованій ситуації» (Ожиганова, 2001). Дослідниця вважає сприятливими для прояву і формування креативності дітей наступні умови: наявність поруч зразків творчої поведінки значущого дорослого (педагога); вільна, невимушена обстановка; позитивна емоційна включеність у творчий процес.

Повна регламентація діяльності, недопущення будь-яких проявів самостійності й ініціативи, пригнічує креативність дітей, зупиняє розвиток їх творчого потенціалу.

Доцільно створювати в процесі занять спеціальні ситуації, які сприяють виникненню у підлітків внутрішньої мотивації, що стимулює творче самовираження і розвиток їх креативності (можливість вибору і самостійної постановки учнем проблеми, яка цікавить його; відсутність критики невдалих творчих спроб, емоційний контакт дітей з керівником колективу, підтримка будь-якої творчої ініціативи).

Американський психолог Роберт Стернберг підкреслював важливість для дитини прикладів для наслідування. На думку професора, наявність таких прикладів є ефективним засобом творчого розвитку дітей: «Творчі здібності розвиваються не тоді, коли вчителі або батьки говорять своїм дітям про необхідність їх розвитку, а тоді, коли вчителі або батьки показують їм, як треба діяти» (Стернберг, 1997).

Завдання керівника колективу – виховувати творчу особистість. Це вимагає залучення учнів до таких нетрадиційних видів навчальної діяльності, в яких може проявлятися креативність дитини. Кожне заняття має бути творчим актом, у якому і керівник, і вихованець з однаковим задоволенням пориваються на пошуки нового. Саме тут логічно використати нетрадиційні форми занять, серед яких провідне місце займають ігри. Кожному відомо, що гра є найприроднішою і найпривабливішою діяльністю для школярів. Вона передбачає широкий спектр напрямів, ліній взаємодії між її учасниками: учитель — учень, учень — учень, учитель — підгрупа, підгрупа — підгрупа, учень —

підгрупа тощо. Виконуючи роль, підліток перевтілюється, стає активнішим, зацікавленим, набуває позитивних якостей, глибше та швидше опановує нову інформацію, підвищується його творчий потенціал. Якщо в навчанні невідоме іноді лякає дітей, і вони інстинктивно від нього відсторонюються, утрачаючи віру в свої сили, то у грі зустріч із невідомим є бажаною. Той самий учень сміливо «йде до невідомого», залюбки долаючи перешкоди (Вікова та педагогічна психологія, 2008).

Більшість дослідників зазначає найбільш ефективним для розвитку творчого потенціалу учнів діалогічний стиль педагогічного спілкування, який передбачає: сприйняття гуртківців як психологічно рівноправних партнерів; абсолютно позитивне ставлення до кожного підлітка і віру в його потенційні творчі можливості; відкритість та довіру; курс на взаєморозуміння та творчу співпрацю; надання дітям свободи вибору, права на власну думку (Кан-Калик, 1985).

На думку кандидата психологічних наук Д. С. Хом'якова, педагогічними умовами, необхідними для розвитку креативності школярів є: ціннісне ставлення до особистості кожної дитини і продуктів її творчої діяльності з боку педагога; наявність у педагога емоційної гнучкості, толерантності, уміння надавати допомогу, підтримку, використовувати різноманітні засоби зображення; надання учням свободи вибору в творчому виконанні роботи (Хом'яков, 2007). А кандидат педагогічних наук М.К. Вайновська стверджує, що розвиток креативності у підлітків забезпечується за наступних педагогічних умов: упровадження поетапного розвитку творчої особистості в навчально-виховному процесі; доцільне поєднання традиційних та інтерактивних освітніх технологій, спрямованих на забезпечення взаємодії у процесі суб'єкт-суб'єктних відносин; урахування індивідуальних особливостей підлітків у процесі організації проблемно-пошукової діяльності; активізація спонукальних мотивів до творчого самовираження підлітка; забезпечення спеціальної підготовки вчителів і вихователів (Вайновська, 2002).

Переважна більшість дослідників вважають важливою умовою розвитку креативного потенціалу учнів - створення доброзичливої, невимушеної атмосфери у навчально-виховному процесі. Так автор креативної техніки «мозковий штурм» Алекс Осборн вважає таку атмосферу необхідною для розвитку творчої уяви дітей. Дослідник виокремив сім основних шляхів розвитку креативності учнів у процесі навчання:

- 1) забезпечення життєвим досвідом як основою для формування здатності уявляти;
- 2) розв'язування загадок та залучення до ігор;
- 3) ознайомлення з образотворчим мистецтвом;
- 4) виконання вправ, що стимулюють уяву через тренування як розуму, так і тіла;
- 5) залучення дітей до читання, оскільки воно «постачає поживу уяві»;
- 6) складання літературних творів як вправи з розвитку творчості;
- 7) практикування у творчості під час розв'язання проблем (Osborn, 1950).

Варто відмітити, що визначаючи педагогічні умови творчого розвитку особистості, досить важливо враховувати її вікові особливості. Адже саме це накладає значний відбиток на розвиток креативності і вимагає відповідних педагогічних підходів. Наприклад, саме підлітковий вік, за свідченням багатьох психологів і педагогів, є сприятливим періодом для розвитку креативного потенціалу особистості. Адже одна з головних особливостей цього віку – це усвідомлення власної індивідуальності, неповторності та несхожості. У цьому віці проблема розвитку творчих здібностей набуває особливої гостроти, оскільки креативність пов'язана з прагненням до самовираження, самоствердження, які є домінуючими і характеризують специфіку особистісного розвитку старшокласників.

Кандидат педагогічних наук Г.М. Марданова висунула припущення, що розвиток творчого потенціалу учнів загальноосвітньої школи буде ефективним, якщо дотримуються наступні педагогічні умови:

- створення сприятливого клімату в дитячому колективі для розвитку духу творчості; зміна учителями внутрішнього настрою по відношенню до учнів і бачення в кожному з них творчих задатків в якій-небудь галузі знань;
- організація предметної розумової діяльності учнів на основі проблемного навчання;
- залучення учнів до науково-дослідної діяльності;
- організація системи позакласної роботи по розвитку креативного потенціалу учнів (Марданова, 2005).

Узагальнення наведених вище точок зору науковців дозволяє констатувати, що ефективність роботи щодо розвитку у вихованців творчих здібностей залежить від дотримання таких педагогічних умов. По-перше, завдання, які пропонуються дітям, повинні бути спрямовані не лише на відпрацювання алгоритму виконання, а містити і такі компоненти, які вимагають інтуїції, нестандартного підходу, творчого мислення тощо. З цією метою бажано пропонувати вихованцям варіативні завдання. Вони поступово дозволяють розвинути творчий підхід, самостійність прийняття рішень у використанні того чи іншого прийому. Тобто виробляється творчий стиль діяльності, розвивається уява, здатність втілювати свої задуми в реальність.

По-друге, заняття слід насичувати такою творчою діяльністю, яка б сприяла повному задоволенню і розвитку пізнавальних можливостей гуртківців, надавала їм максимальну свободу для творчого зростання, пробуджувала прагнення цікаво і змістовно проводити дозвілля. Важливо передбачити органічне поєднання професійної діяльності керівника гуртка з творчими намірами і діями дітей в єдиному пізнавально-творчому процесі.

По-третє, важлива емоційна забарвленість процесу творчого пошуку при розв'язанні різних творчих проблем, наявність позитивних емоцій при досягненні кінцевої мети, відчуття впевненості в собі, у своїх можливостях і здатність знайти вихід з проблемних ситуацій.

Серед педагогічних умов розвитку творчих здібностей старшокласників можна виділити ще й такі:

- педагогічне стимулювання розвитку творчих здібностей на основі особистісно зорієнтованого характеру взаємодії учителя з учнями. В цьому напрямку дослідження робили ряд педагогів та психологів (І. Бех, І. Зязюн, В. Кремень, О. Пехота, С. Сисоєва, Г. Балл, Г. Костюк, С. Максименко, В. Рибалка, В. Семиченко та ін.). Особистісно зорієнтована взаємодія учителя та учня передбачає навчання і виховання як спілкування, де немає різкої полярності позицій учня й учителя. Це стимулює активність, самостійність, ініціативу вихованців, емоційність та виразність спілкування з проявами поваги і доброзичливості учасників педагогічного процесу;
- застосування психолого-педагогічних технологій, що гарантує самостійну активність учнів у процесі творчої діяльності. Це дає можливість забезпечити позитивну мотивацію творчої діяльності старшокласників та спрямувати активність учнів у необхідному напрямку. Дані технології мають враховувати особливості підліткового віку, забезпечувати оптимальні умови для самовираження учнів, залучати їхні емоції до процесу творчості, спонукати підлітків у процесі творчої діяльності відображати свій чуттєвий досвід у повному обсязі, надавати можливість самостійно творити;
- системність роботи з гуртківцями в умовах творчо-розвивального середовища. У повсякденному житті знання, що використовує людина, тісно переплітаються і утворюють єдину систему. Тому важливо, щоб учні бачили предмет чи явище системно, в єдності всіх зв'язків. Така система передбачає розвиток сприймання, здібностей до уяви, уміння переборювати стереотипи, формування навички асоціативного і гнучкого мислення тощо;
- педагогічне стимулювання розвитку творчих здібностей, яке здійснюється на основі особистісно зорієнтованого характеру взаємодії учителя з учнями. Така взаємодія учителя та учня означає спільну творчу діяльність, в якій не існує різкої опозиції в поглядах учня й

учителя, що сприяє стимулюванню активності, самостійності, ініціативи підлітків, проявам поваги і доброзичливості учасників педагогічного процесу.

З власного досвіду автора варто зазначити, що в роботі театрального колективу важливо використовувати такі педагогічні умови розвитку творчих здібностей старшокласників, які ми об'єднали у три логічно взаємопов'язані між собою групи: особистісно-розвивальні: (орієнтація діяльності керівника на творчий розвиток особистості, врахування вікових особливостей старшокласників), методико-технологічні (створення багатоцільової програми роботи гуртка та її реалізація колективом; використання варіативних технологій навчання та виховання; правильний добір вправ та ігрових завдань у процесі різних видів діяльності; створення у навчально-виховному процесі виховних та ігрових розвивальних ситуацій, надання старшокласникам свободи вибору у діяльності, тривалості занять, чергуванні та зміні видів діяльності), контекстно-середовищні (організація сприятливого розвивального середовища доброзичлива, ненав'язлива атмосфера заняття та взаємодопомога у вирішенні навчальних завдань).

Висновки до розділу 2

1. Обґрунтовано необхідність цілісного застосування взаємопов'язаної сукупності методологічних підходів до формування творчих здібностей старшокласників в умовах театального гуртка, які повинні забезпечити вирішення навчально-творчих завдань. До таких підходів віднесено: аксіологічний підхід, згідно з яким важливо не тільки забезпечити засвоєння спеціальних театральних знань і умінь, а й розвинути ціннісну свідомість учнів, вибудувати систему ставлень до театальної діяльності; системний підхід, який дозволяє розкривати й аналізувати складові компоненти творчості та послідовно поєднувати їх один із одним; цілеспрямовану творчу діяльність і розглядає системоутворювальні зв'язки мети, завдань, змісту, форм і методів у взаємодії компонентів творчого процесу; особистісно-діяльнісний підхід, який акцентує увагу на особистісних якостях дитини та її діяльності, зокрема на формуванні активності учня в творчому процесі, зростанні його

самостійності, креативності, упевненості у власних можливостях; культурологічний підхід, який дає можливості розглянути проблеми розвитку театрального мистецтва в загальнокультурному контексті.

Окреслено сутність основоположних принципів, на яких ґрунтується успішна робота театрального гурка по формуванню творчих здібностей старшокласників. Такими принципами названо: принцип цілісності, принцип дитиноцентризму, принцип природовідповідності, принцип поліхудожності, принцип культуровідповідності, принцип системності, принцип комплексності.

2. Виявлено та схарактеризовано чинники, взаємодія яких зумовлює особливості формування творчих здібностей в умовах гурткової роботи. Такі чинники класифіковано на внутрішні, до яких віднесено: вікові й індивідуально-психологічні особливості особистості (самооцінка, рівень тривожності, агресивність, спрямованість особистості, акцентуації характеру, тощо), статеві відмінності, стилі (стратегії) організації розумової діяльності, та зовнішні, що характеризують мікросередовище: характер і система сімейного виховання, вплив школи і спілкування з однолітками.

3. Класифіковано та схарактеризовано педагогічні умови формування творчих здібностей вихованців в умовах театрального гуртка. На основі аналізу широкої сукупності підходів до формулювання творчих здібностей вихованців та власного практичного досвіду виокремлено три групи педагогічних умов: особистісно-розвивальні: (орієнтація діяльності керівника на творчий розвиток особистості, врахування вікових і фізичних особливостей старшокласників), методико-технологічні (створення багатоцільової програми роботи гуртка та її реалізація колективом; використання варіативних технологій навчання та виховання; правильний добір вправ та ігрових завдань у процесі різних видів діяльності; створення у навчально-виховному процесі виховних та ігрових розвивальних ситуацій, надання старшокласникам свободи вибору у діяльності, тривалості занять, чергуванні та зміні видів діяльності), контекстно-середовищні (організація сприятливого розвивального середовища, доброзичлива атмосфера заняття та взаємодопомога у вирішенні навчальних завдань).

РОЗДІЛ III. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ТА МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА ЗАНЯТТЯХ ТЕАТРАЛЬНОГО ГУРТКА

3.1. Особливості організації роботи театрального гуртка у старшій школі

Театральне мистецтво має унікальними можливостями впливу на підлітків і являється не лише джерелом естетичного виховання, а і синтетичним засобом творчого розвитку дитини. Всі естетичні почуття, які діти отримують в процесі роботи над п'єсою, мають силу кардинальних змін особистості, бо виникають завдяки вільному злету творчої думки.

Тому весь процес занять у театральному колективі спрямований на виховання творчої особистості засобами театрального мистецтва.

Мало не в кожній школі і практично в кожному закладі позашкільної освіти функціонують гуртки театрального спрямування. В мережі інтернет розміщено велику кількість програм, за якими можна організувати навчальний процес колективу. Та все ж відчувається певний брак практичних рекомендацій та порад щодо створення дієвого об'єднання дітей з довгостроковими перспективами, із визначеними шляхами залучення юнацтва до соціально-творчого культурного середовища.

Будь-який колектив за інтересами створюється на засадах добровільної участі дітей у заняттях. І це має свої переваги та недоліки. Безумовно, приємно працювати із зацікавленими дітьми, які знають, чого хочуть та готові віддавати улюбленій справі максимум часу і сил. Проте, відвідування занять дітьми за їх власним бажанням вимагає від керівника колективу підготовки цікавої та різнопланової Програми роботи гуртка, серйозної організації кожної зустрічі з дітьми, поступового ускладнення завдань, підбору цікавого різноманітного репертуару тощо. Керівник повинен формувати духовну культуру підлітків засобами театру; продумувати варіанти вдосконалення методів та засобів роботи театрального колективу. Театральний колектив за природою своєю складний: тут часто виникають міжособистісні суперечки, які призводять до

конфліктів, коли зачіпають інтереси та престиж виконавця. Такі суперечки викликають певні емоції – образу, гнів, зневагу, обурення. Ці емоції виводять дітей з рівноваги.

Тож керівник колективу має володіти глибокими знаннями з дитячої та підліткової психології, психології творчості та психології управління. Адже на функціонуванні театрального колективу неодмінно позначаються складні стосунки. А тут має панувати сприятливий для розкриття здібностей кожного підлітка соціально-психологічний клімат.

На думку Н.В. Панасевич, основні завдання виховної роботи в театральному колективі такі:

- Створити максимум умов для формування морального і духовного розвитку підлітків;
- Виховувати добре ставлення до життя, вміння знаходити в ній радість і бажання творити добро;
- Створювати умови для збереження і зміцнення здоров'я;
- Допомогати вихованцям та їх батькам знаходити шлях до серця один одного, не втрачати душевний контакт і віру в близьких людей;
- Стимулювати інтерес до розвитку творчих, інтелектуальних і фізичних можливостей і здібностей.

Важливим завданням в плані виховання є формування дружнього, згуртованого дитячого колективу. В ході реалізації цього основного напрямку вирішуються і більш вузькі, але не менш важливі завдання: розвиток їх особистих здібностей, формування моральної культури та естетичних понять (Панасевич, 2018).

У творчій діяльності театрального колективу є свої особливості, між керівником – педагогом та учасниками колективу повинна бути ефективна співпраця, щоб молодь мала змогу вільно висловлювати свою точку зору, доводити правильність своїх переконань тощо. Така взаємодія допомагає розвивати творчий потенціал молодої людини, надає можливості реалізуватися та самоствердитися. Створення атмосфери групової згуртованості є необхідною

основою роботи керівника. Його знання та вміння надають можливість правильно організувати діяльність колективу, втілюючи важливу умову, щоб всім було цікаво працювати. Тому організаційні питання в колективі мають велике значення. Кожен з учасників має отримати доручення: літературна частина, інформація про нові літературні надходження з питань театрального мистецтва, виготовлення декорацій, бутафорії, підбір костюмів, музичного оформлення, випуск стіннівки, збір вражень – рецензій на переглянуті вистави тощо. А для цього керівнику необхідно оволодіти основними підходами організації та керівництва театральним колективом (Короткова, 2008).

Перед керівником стоїть важлива задача формування духовної культури підлітків засобами театру; продумувати варіанти вдосконалення методів та засобів роботи молодіжного аматорського театрального колективу. Адже нерідко дитяча захопленість роботою гуртка переростає у сталу зацікавленість професією. Важливо грамотно обрати Програму роботи колективу, підібрати теоретичні і практичні матеріали, розробити прави для занять з акторської майстерності, зі сценічного руху та сценічної мови, до найменших подробиць продумувати хід кожного заняття. Для цього важлива ґрунтовна методична компетентність керівника.

Ще одна досить важлива організаційна основа діяльності гуртка – прийом дітей до колективу повинен бути без проходження будь-якого відбору. Тобто, до занять допускаються всі бажаючі учні. І це також має свої плюси і мінуси. Перевага в тому, що не кожна дитина спроможна показати всі свої здібності і таланти під час першої зустрічі з керівником. А з розділу I та II цієї праці можна зробити висновок про можливість формування та розвитку практично будь-яких здібностей. І протягом наступних занять учень матиме можливість проявити себе.

З іншого боку, допущення до занять всіх бажаючих може призвести до потрапляння в колектив випадкових людей. Адже підлітковий вік – це період, коли діти бажають виділитися, показати себе, часто переоцінюють свої можливості. Прагнення грати на сцені (до того ж головні ролі) і небажання

докладати до цього вагомі зусилля, досить часто призводить до ряду конфліктних ситуацій. Тому дуже важливою умовою продуктивної роботи колективу є компетентність керівника: його професіоналізм, знання вікової психології, тактовність та стриманість, любов до дітей та твердість у прийнятті рішень, талант та досвід тощо.

До театрального колективу старшокласників приймаються учні 9-11 класів. Аналіз Навчальних програм театральних гуртків (Програма театального гуртка "Подих Мельпомени", Навчальні програми гуртків художньо-естетичного циклу та ін.) та особистий довід автора дали змогу зробити певні висновки: навчально-виховний процес має охоплювати теоретичні і практичні заняття (з акторської майстерності, сценічного руху, сценічної мови, з основ гриму, танцю, вокалу), репетиції і постановку вистав, підготовку до районних чи обласних конкурсів з театального мистецтва, участь та постановка масових заходів у рідній школі.

На кожне заняття необхідно готувати розгорнутий конспект. В ньому важливо висвітлити мету заняття та основні його завдання:

Навчальні: навчити гуртківців працювати у творчому колективі, сміливо висловлювати думки не лише словесно але й дією, вчитись считувати емоційні стани, отримувати та застосовувати практично знання з техніки мови та майстерності актора;

Розвивальні: розвивати пластичність, гнучкість мовного, фізичного, психофізичного апарату у русі; розвивати навички органічного спілкування партнерів;

Виховні: виховувати почуття єдиного колективу, як спілки однодумців, почуття співпереживання та причетності до всього, що хвилює духовно розвинену особистість.

Звичайно, на кожному занятті виникають якісь незаплановані, а інколи і конфліктні ситуації, які справжній педагог не має права ігнорувати, їх потрібно вирішувати тут і зараз. Не завжди робота відбуватиметься строго за конспектом. Важливо, щоб кожній дитині було комфортно у колективі. Головна

мета керівника – це розвиток творчої особистості, яка має змогу якнайповніше розкрити власні здібності та можливості, сприяти самовираженню та саморозкриттю кожного гуртківця; зробити життя вихованців цікавим, змістовним, наповненим радістю творчості.

Важливо, щоб жодне заняття не пройшло даремно, щоб кожного разу дитина виносила з нього щось нове, корисне для свого подальшого розвитку. А для цього важливо, щоб керівник ставив перед собою ряд завдань і намагався їх вирішити протягом навчального року:

1. Забезпечити атмосферу фізичної та психологічної безпеки в молодіжному колективі, комфортних умов для навчання та виховання дітей.
2. Організувати різноманітну акторську творчу та суспільно значущу діяльність вихованців.
3. Зберегти контингент вихованців упродовж всього періоду навчання.
4. Стимулювати та підтримувати творчий розвиток обдарованих дітей.
5. Здійснювати індивідуальну педагогічну підтримку вихованців.
6. Забезпечити педагогічно обґрунтований вибір форм, засобів і методів навчання та виховання учнів.
7. Організувати допрофільну (акторську, режисерську) підготовку учнів, сприяти формуванню в них стійких професійних інтересів.
8. Організувати участь вихованців колективу у фестивалях, творчих конкурсах, театральній діяльності.
9. Підтримувати підлітків, які мають відхилення в поведінці.
10. Організувати роботу з батьками, залучити їх до надання допомоги в розвитку учнів.
11. Створити та постійно підтримувати позитивний імідж колективу.
12. Поглиблювати знання учнів про види мистецтва.
13. Формувати позитивне ставлення молоді до різних видів мистецтва, необхідність їх поєднання у роботі театального гуртка.
14. Ознайомити учнів із специфікою театру, театальною лексикою, професіями людей, що працюють в театрі.

15. Вчити розуміти авторський задум п'єси.

16. Розвивати вміння справедливо оцінювати свої і чужі вчинки, вчити передавати голосом, жестами характер дійових осіб, своє відношення до них.

17. Розширювати, поглиблювати, систематизувати знання молоді про моральні норми і правила культурної поведінки, охорону життя і здоров'я.

18. Виховувати турботливе ставлення до оточуючих людей, до природи.

19. Виховувати впевненість у своїх можливостях.

20. Виховувати патріота свого колективу, своєї школи, своєї країни (Методичний путівник керівника гуртка..., 2019).

Під час занять важливо створювати багато ігрових ситуацій, де потрібна підтримка партнера. Це дає можливість виховати у молоді повагу, толерантність та розуміння один до одного без конфліктних ситуацій. Враховуючи рекомендації вітчизняних та зарубіжних психологів, намагаємось виховати в кожному гуртківцеві сильну особистість з яскраво вираженим «Я».

Керівнику варто приділяти увагу не тільки творчому та естетичному розвитку підлітків, а й формуванню їх духовного світогляду. зробити життя вихованців цікавим, змістовним, наповненим радістю творчості.

Аналізуючи програми театральних гуртків, методичні рекомендації та власний досвід, ми дійшли висновку, що заняття мають передбачати комплекс навчальних дисциплін, які сприяють формуванню основних театральних компетентностей:

- акторської майстерності,
- сценічного руху,
- сценічної мови,
- основ вокалу,
- основ гриму,
- основ хореографії,
- РОФАМ (розвитку фантазії та асоціативного мислення).

Акторська майстерність: сприяє розвитку в підлітків навичок вільного спілкування та комунікабельності, вміння концентрувати увагу, формування здатності виступати перед аудиторією.

Сценічний рух: сприяє вдосконаленню психофізичного апарата актора, підвищує рівень акторської сценічної виразності, розвиває моторну пам'ять, ритмічність, пластичність, вміння розкривати образ за допомогою пластичного руху.

Сценічна мова: сприяє розвитку дихання і свободи мовного апарату, зв'язного мовлення, вмінню володіти правильною артикуляцією, чіткою дикцією, різноманітною інтонацією, збагачує словниковий запас.

Вокальне виховання: незалежно від вокальних даних гуртківця сприяє вдосконаленню володіння голосом, розуміння змісту вокальних творів і донесення його до слухачів. Вокальне виховання підвищує музичну культуру гуртківців, розвиває їхні співочі дані /слух, чуття ритму, музичну пам'ять/.

Основи гриму: допомагають створити правдивий зовнішній образ персонажа, сприяють здобуттю підлітками знань правильного догляду за власним обличчям, грамотного нанесення макіяжу тощо.

Основи хореографії: незалежно від танцювальних здібностей вихованців важливо допомогти їм засвоїти основні елементи рухів бальних, народних та сучасних танців.

РОФАМ (розвиток фантазії та асоціативного мислення): сприяє розвитку художнього смаку, творчої фантазії, поглибленому сприйняттю, збагаченню асоціативного мислення, яке є основою творчості (Басіна, 2005).

Окрім навчальної діяльності необхідно втілювати серйозну і послідовну систему виховної роботи в юнацькому колективі. А саме: створити умови для формування творчої, гармонійно розвиненої, освіченої та вихованої особистості, здатної до самореалізації, самовдосконалення та активних дій.

Форми виховної роботи можуть бути різноманітними: бесіди, зустрічі з відомими людьми, екскурсії, диспути, вікторини, виховні масові заходи,

відеопрезентації, тематичні, розважальні вечори, свята, змагання, турніри, виставки, конкурси, колективні творчі справи та ін.

Як і в кожному навчальному закладі виховна робота має здійснюватися за різними напрямками:

- Громадянське виховання;
- Родинно-сімейне виховання;
- Національно-патріотичне виховання;
- Трудове виховання;
- Художньо-естетичне виховання;
- Моральне виховання;
- Превентивне виховання;
- Творчий розвиток особистості.

Важливими задачами в роботі з молоддю є: формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати; виховання поваги до батьків, жінки-матері; формування високої мовної культури, оволодіння українською мовою; прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій усіх народів, що населяють Україну та культури та історії рідного народу; утвердження принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, патріотизму, доброти, працелюбності, інших чеснот; формування творчої особистості.

Отже, система навчально-виховної роботи гуртка має бути спрямована на формування всебічного і гармонійно розвиненої особистості, що сприятиме формуванню її ціннісних орієнтацій та духовних пріоритетів. Виховна мета - формування морально-духовної компетентності підлітків засобами театрального мистецтва.

3.2. Методи та способи стимулювання творчої активності підлітків на заняттях театрального гуртка.

Кожна дитина талановита від початку, а театр дає можливість виявити та розвинути в ній те, що закладено від народження. Як говорить керівник

Зразкового театрального гуртка «Трамвайчик» з м. Бердичів Валентина Ратушинська: «Неталановитих дітей не існує, просто учитель не знайшов той ключик, який відкриває скарбничку його таланту» (Центр позашкільної освіти..., 2020). Тож кожному педагогу потрібно мати цілий арсенал «ключів» для розкриття талантів гуртківців. Це набір форм, методів та способів продуктивної творчої діяльності у колективі.

В своїй діяльності керівник гуртка застосовує широку та різноманітну гамму науково-педагогічної діяльності, яка будується за наступними принципами: гуманізація, диференціація та індивідуалізація навчально-виховного процесу, безперервність, активність, творча ініціатива, самостійність, осмислена дисципліна і відповідальність, зв'язок навчання з життям. Його обов'язком є дослідження та впровадження передового досвіду в практичну роботу, знаходження в постійному активному педагогічному пошуку, сприяння розвитку висококультурного, духовного оточення, прищеплення поваги до людини, виховання естетичного смаку. Він має нести дітям знання, любов, радість, спокій, бути справжнім прикладом та учителем життя для своїх вихованців.

Ціль керівника самодіяльного драматичного колективу – за допомогою театральної діяльності розвивати кожного вихованця, як особистість цілісно: емоційно та інтелектуально, духовно та фізично. Удосконалити артистичні навички юних театралів, спонукати їх до створення нових образів, розвивати та виховувати позитивні якості, сприяти корекції негативних проявів; розвивати у дітей відчуття, почуття і емоції, уяву, фантазію, увагу, пам'ять, волю. Паралельно формувати навички та вміння: мовних, комунікативних, (навички взаємодії з іншими людьми, знаходити вихід в різних ситуаціях, вміння робити вибір) організаторських, рухових здібностей.

Успіх роботи залежить від якості підготовки керівника до кожного заняття, від його систематичної праці над підвищенням свого педагогічного і художнього рівня, а також загальної культури.

В навчанні варто використовувати різноманітні форми і методи навчально-виховного процесу: тренінги, прослуховування, опитування для кращого засвоєння матеріалу, аналіз драматичних творів, концертна діяльність, постановка вистав, ознайомлення з народною творчістю, демонстрування наочного та ілюстративного матеріалів, аудіо- та відеозаписів.

Основою стимулювання творчої активності гуртківців є вправи з акторської майстерності. Ці вправи послідовні, мають визначену форму, тренують не тільки м'язи дітей, а й розвивають увагу, уяву, фантазію, надаючи їм легкості, невимушеності рухів.

Під час занять гуртківці мають виконувати вправи зі сценічного руху, сценічної мови. З метою розвитку у дітей музикальності і ритмічності, для ознайомлення їх з засобами театральної виразності та побудови театально-сценічної мови важливо проводити відповідні вправи та ігри.

Велику частину занять колективу необхідно приділяти тематичним етюдам, які мають завдання виховувати творчі акторські якості гуртківця. Важливо, щоб ці заняття стали не тільки розвитком акторської майстерності, але й виховним моментом. Адже умови тематичного етюдів пропонують дітям не тільки зробити якісь рухи, але й відбити якісь моральні якості свого героя: доброту, чуйність, милосердя, або навпаки - зробити негативні якості свого персонажу максимально неприємними, відразливими.

Поступово завдання етюдів важливо ускладнювати і перетворити на міні вистави. З часом доцільно провести залікове заняття, де учасники різних груп з задоволенням переглянуть покази один у одного. Ці імпровізації розвивають уявлення дітей, збагачують їх мову, швидкість мислення, розвивають фантазію та творчі здібності.

Ключова умова полягає в тому, щоб жодне заняття не проходило даремно, щоб кожного разу дитина виносила з нього щось нове, корисне для свого подальшого розвитку.

Методи, форми та зміст навчання в колективі реалізують одночасно кілька завдань: занурюють дітей у властиву їм стихію гри, розвивають увагу,

мислення, волю, пам'ять тощо. Юні актори практикують різноманітні ролі, працюють зі словом (його вимовою та звучанням, чистотою інтонації, чіткістю артикуляції), мімікою, точністю ритмічного малюнка, знаходять потрібні фарби та засоби виразності для розкриття художнього образу.

Важливо, щоб вибір ролі відбувався за взаємною згодою керівника та дітей.

Під час занять важливо використовувати когнітивні та креативні методи навчання: емпатії, образного (символічного) бачення, порівняння, евристичного спостереження, відшукування фактів, дослідження тем, об'єктів, методи гіпотез, експерименту, прогнозування, доказів, помилок, а також запитування, придумування, створення образу, образних картин, випадкових асоціацій, « мозкового штурму», проектів, «проживання ролі » та «відновлення » історії.

Організація роботи вихованців над творчими завданнями – це можливість знайти правильний спосіб самовираження. Для того, щоб розвивати творчі здібності, варто сформувані в учнів певний початковий рівень цих здібностей, а вже згодом – відповідні риси характеру, притаманні творчій особистості, створювати умови для творчої імпровізації учнів.

Розвиток творчих здібностей через систему творчих завдань передбачає тренування. Адже будь-які навички можуть бути сформовані тільки у практичній діяльності та є результатом багаторазових дій. Опора на емоційність, образність, власний досвід – це кращий шлях розвитку творчої особистості. Для розвитку творчого мислення на гурткових заняттях важливо пропонувати учням комплексні творчі завдання, пов'язані з розвитком уваги, спостережливості, мислення. Адже знання та вміння отримані під час навчання, не є кінцевою метою, а засобом для подальшого вдосконалення творчих здібностей учнів, можливістю практичного втілення їх в життя.

Заняття в гуртку є особистісно-орієнтованими, спрямованими на покращення якості дитячого життя на основі творчості вихованців і педагога, принципів самореалізації, максимального збільшення соціального досвіду

дитини; духовної єдності особистості і колективу у спільній цікавій діяльності і відпочинку.

Основною формою навчально-виховного процесу є заняття, де не лише надаються певні знання, але й розкриваються, формуються та реалізуються особистісні якості вихованців. Для більшої ефективності заняття будуються на принципах науковості, системності, оптимальності та можливості відтворення. Дітей приваблює відсутність чіткої регламентації форм та методів занять (на відміну від шкільних уроків).

Типи занять мають бути достатньо різноманітними: традиційні (засвоєння нового матеріалу; формування практичних умінь та навичок; узагальнення; підсумкове заняття; комбіноване заняття); нетрадиційні (урок-вистава, урок-творчий звіт, урок-фантазія, урок-конкурс, урок-рольова гра, урок-казка, урок-подорож, урок-тренінг, урок-ділова гра тощо).

Варто кожне гурткове заняття будувати так, щоб дитина захотіла знову його відвідувати. Тому необхідно використовувати в роботі інтерактивні методи навчання, ігрову діяльність, адже вони мають багато переваг: у роботі задіяні всі діти, вихованці вчаться працювати у групах, формується доброзичливе ставлення один до одного, кожна дитина має можливість висловити свою думку, створюється «ситуація успіху», опановується більше матеріалу, формуються навички толерантного спілкування, вирішення проблемних ситуацій.

Серед традиційних методів навчання мають переважати практичний (вправи, сюжетно-рольові ігри, етюди, тренажі,), наочний (ілюстрація, демонстрація, спостереження, перегляд відеозаписів вистав, пантомімічних етюдів, театральних постановок тощо), словесний (розповідь, пояснення, бесіда, аналіз драматичних творів).

Організовуючи групову діяльність на занятті, важливо чітко формулювати завдання, які мають бути проблемними, спонукати учнів до активності, творчого мислення, пошуку нових знань і нових способів вирішення тієї чи іншої ситуації.

Надзвичайно цікавими і результативними є комплексні, комбіновані, тематичні, інтегровані, сюжетні та сюжетно-ігрові види занять, на яких діти не лише здобувають відповідні знання з обраного виду діяльності, але й пізнають інші допоміжні види та жанри мистецтва, вдосконалюють набуті вміння.

Важливе значення має наочно-технічне забезпечення занять. Важливо використовувати інформаційні, мультимедійні, комп'ютерні засоби навчання та виховання.

частину матеріалу цього підрозділу треба буде перенести у другий розділ для опису моделі досліджуваного процесу.

Вважаємо, що буде досить корисно час від часу проводити серед членів колективу тестування з самооцінки творчого потенціалу особистості. Це допомагає дітям оцінити власні здібності і, за бажанням, перенаправити свої зусилля. Один з варіантів тесту надається в Додатку А.

3.3. Вправи на розвиток творчих здібностей дітей на заняттях театрального гуртка

Багаторічна практика роботи в театральному колективі показала дієвість використання на заняттях ряду вправ для розвитку творчих здібностей учнів.

Пропонуємо опис деяких із цих вправ.

1. *Малюнки на паркані.* Керівник пропонує кожному учаснику колективу намалювати на "паркані" (стіна класу) уявний малюнок, тобто накреслити його пальцем. Спостерігаючи повинні розповісти про те, що вони побачили, причому треба стежити за тим, щоб "малюнок" учасника не "налазив" на попередній. Важливим є факт відсутності можливості негативної оцінки з боку групи, так як умовність зображення не дає приводу для його критики і реального порівняння художніх талантів. А це дуже важливо у вихованні впевненості в своїх творчих здібностях. Формування доброзичливого ставлення до творчості інших, поваги до чужої думки – необхідні елементи розвитку гармонійної, творчої особистості.

Ця вправа сприяє розвитку фантазії та творчої уяви, як «художника», так і глядачів. Вона тренує уважність та критичне мислення всіх учасників творчого процесу.

2. *З Днем народження!* День народження кожного учасника колективу є святом для всіх. Ось чому дуже важливо привчити групу до того, що напередодні дня народження когось із гуртківців всі готують творчий подарунок, не пов'язаний з придбанням дорогих речей. Це можуть бути пісня, танець, вірш, нова вправа, в центрі якого повинен бути іменинник. Педагог не повинен контролювати підготовку привітань явно, і навіть в разі неуспіху будь-якого поздоровлення, повинен підтримати їх зусилля і подякувати за самостійність в роботі. Справа в тому, що самостійна робота на сцені, нехай недосконала, часто приносить більше користі, ніж багато вправ, бо в її основі лежить яскраве індивідуальне бажання щось зробити самому.

Така вправа допомагає розвитку креативності, оригінальності думки, а також виховує самостійність, повагу, толерантність і дружнє ставлення одне до одного учасників колективу.

3. *Конкурс "брехунів".* Учням пропонується розповісти або придумати історію, яка сталася в реальному житті де завгодно: на дачі, в літньому таборі, на ковзанці і т.п. Після того, як всі учні розкажуть свої історії, починається обговорення, хто з них розповів правду, хто придумав, і чия історія здалася найцікавішою.

Вправа ця надзвичайно корисна. Практика показує, що за третє-четверте заняття діти, слухаючи один одного, приходять до висновку про необхідність не просто передати свої почуття з приводу реальної або вигаданої події, але викласти подію послідовно, з кульмінацією, передати своє ставлення до сумного, веселого або трагічного випадку. Виховується почуття стилю, розширюється словникового багажу, що закладено в самому завданні. Досвід показав, що краще за всіх із завданням справляються ті, хто привносить елемент фантазії в події, свідками яких вони були. Мова тут йде не про те, що

дітей вчити брехати. У цій вправі важлива фантазія. *Але тільки фантазія образна і точна.* Діти самі завжди безпомилково вибирають зі своїх друзів кращого оповідача.

4. *Чарівний графин.* Вправа з курсу професора С.В. Гіппіуса, описаного в його знаменитій книзі "Гімнастика почуттів". Суть її в наступному: кожен учень класу пробує по ковтку з уявного "чарівного графина". У момент, коли рідина наливається в стакан, педагог пропонує учневі нові обставини, змінюючи смак і температуру рідини (квас, какао, скислий компот, оцет, гаряча кава, пересолений бульйон, лимонад, молоко і т.п.). У цій вправі дуже важливий момент оцінки. Його не можна підготувати, відрепетирувати заздалегідь, педагог стежить за тим, щоб смак не "готувався" в голові учня, а виникав з відчуттів фізичної та емоційної пам'яті "на сіль-цукор", на температуру і т.п.

За допомогою цієї вправи розвивається швидкість реакції, вміння органічно діяти в на запропонованих обставинах, творча фантазія.

5. *Асоціації.* Учасник, який сидить з краю, говорить два випадкових слова, наприклад: "шафа" і "кішка". Наступний за годинниковою стрілкою учасник, вголос описує образ, який би з'єднав друге слово з першим. Наприклад: "в закритому шафі спала кішка". Потім другий учасник називає своє слово, наприклад, слово "банан". Третій учасник пов'язує друге слово з третім якоюсь фразою, наприклад: "так як це була африканська кішка, вона дуже любила банани» і задає своє слово. Так гра йде по колу.

Ця вправа на формування творчої уяви і фантазії гуртківців, на розвиток їх логічного та асоціативного мислення.

6. *Скульптурна композиція.* Один з учасників виходить у центр кімнати і застигає в будь-якій виразній скульптурній позі. Решта учасників уважно вивчають скульптуру. За бажанням будь-хто може вийти і приєднатися до неї. Важливо, щоб прибудова була виправдана. Потім прилаштовується інший бажаючий. Важливо не поспішати,

уважно стежити за змінами, які відбуваються в скульптурній композиції, в її настрої і відчуті той момент, коли скульптурна композиція знаходить закінченість і не вимагає подальших доповнень.

Така вправа чудово розвиває творчу уяву, увагу до партнера, почуття міри уважність та спостережливість.

7. *Портрет героя.* Педагог називає дітям ім'я героя, наприклад, Немілуша, Нехочуха, і пропонує їм описати зовнішність і характер героя.

Подібна вправа дає можливість розвитку фантазії, оригінальності думки, уваги до дрібниць та почуття гумору.

8. *Склади казку.* Педагог вимовляє перше речення, наприклад, «Жила-була гусінь ...», діти по черзі продовжують казку, додаючи своїх героїв та доповнюючи сюжет.

Така вправа чудово розвиває творчу уяву та фантазію, логіку мислення, почуття гумору та міри, уважність до партнерів.

9. *Вінегрет з казок.* Групі дітей пропонується витягнути картки із зображенням персонажів з різних казок, наприклад, Червона Шапочка, Колобок, Бармалей, Машенька, Золота рибка, Рапунцель, Ілля Муромець і скласти нову казку з даними персонажами.

Як і в попередній вправі, розвивається уява та фантазія, логіка викладення сюжету, почуття гумору та міри. Крім цього чудово допомагає розвивати асоціативне мислення та вміння поєднувати непок'єднане.

10. *Закінчи казку.* Пропонується прослухати початок казки, а потім продовжити її різними способами: мелодією; малюнком (фрагмент); етюдом (фрагмент); розповіддю. Казка повинна бути короткою, не більше 14-15 речень. Відповіді-рішення оцінюються позитивно за логіку сюжету, несподівані події, оригінальність розв'язки, дотримання жанру, яскравість образів, емоційну насиченість.

Крім творчої уяви і фантазії, вправа розвиває відчуття стилю і почуття жанру, здатність до імпровізації, пластичне бачення, відчуття синтетичної

природи театру, виявляє додаткові творчі здібності (акторські, художні, пластичні, музичні тощо).

11. *Запитання – відповідь.* Ведучий (спочатку дорослий, потім дитина) вимовляє репліку і кидає м'яч партнеру, який повинен, піймавши м'яч, відповісти на його запитання. Виконавши завдання, дитина, в свою чергу, кидає м'яч після своєї репліки іншому партнеру і т.д.

Вправа допомагає розвивати швидкість реакції, здатність до імпровізації.

12. *Веселі мавпочки.* Діти стоять врозтіч - це мавпочки. Обличчям до них - дитина - відвідувач зоопарку, який виконує різні рухи і жести. «Мавпочки», перекирвлюючи дитину, точно повторюють всі рухи за нею.

Розвивається здатність органічно діяти в запропонованій ситуації, увага до партнера, вміння очно відтворити його фізичні дії та душевний стан.

13. *Вгадай: що я роблю.* Педагог пропонує дітям прийняти певну позу і виправдати її.

А) Стояти з піднятою рукою. Можливі варіанти відповідей: кладу книгу на полицю, дістаю цукерку з вази в шафці, вішаю куртку, прикрашаю ялинку.

Б) Сидіти навшпиньки.

В) Нахилитися вперед.

Г) Стояти на стільці.

Д) Залізти під стіл.

Вправа розвиває творчу уяву та фантазії, вміння органічно діяти в запропонованих обставинах, допомагає дітям позбавитись внутрішніх затисків та комплексів.

14. *Перетворення дітей.* За командою педагога діти перетворюються в дерева, квіти, метеликів, жаб, кошенят і т.д.

Вправа також розвиває творчу уяву та фантазії, вміння органічно діяти в запропонованих обставинах, допомагає дітям позбавитись внутрішніх затисків та комплексів.

15. *Сценічна метафора*. Задається певна тема (наприклад: «Сварка», «Викрадення», «Весна», «Жертва», «Крадіжка», «Гроза», «Перший сніг», «Агонія» і т. д.). За допомогою всіляких засобів акторської та режисерської виразності розкрити тему в сценічній мізансцені. Вдалим виконанням завдання можна вважати режисерське вирішення, де проявляється оригінальність мислення, схильність до сценічної метафори, творча уява і фантазія, видовищність і ін.).

Вправа розвиває творчу уяву та фантазію, акторське та режисерське бачення, асоціативне та оригінальне мислення, дотепність.

16. *Оригінальний підпис*. Учню пропонується сюжетна фотографія (наприклад, зображення двох птахів). Дати оригінальний підпис під фотографією (ще краще 3-5 підписів). Відповіді діляться на звичайні і незвичайні, оригінальні.

Крім здатності до образного мислення, вправа розвиває творчу уяву і фантазію, відчуття стилю, почуття жанру, дотепність і ін.

17. *Образне бачення*. Дається певне поняття, наприклад: «Спрага». Необхідно розповісти, який зоровий образ народжується на даний стимул. Поняття-стимули повинні бути багатозначні за змістом, що ведуть до емоційної збудливості і образного бачення. (Наприклад: «Любов», «Крик», «Весна», «Гроза», «Побачення», «Розрив», «Початок», «Серенада», «Перевертень» і т.п.) Уявний образ може бути статичний (як картина) або динамічний (в дії); важливо, щоб він був яскравий, зримий, несподіваний. Позитивно оцінюється відповідь за унікальне бачення, кількість несподіваних і яскравих асоціативних зв'язків.

Розвивається образне та асоціативне мислення, вміння шукати оригінальні ідеї, не зупинятися на досягнутому.

18. *Абстракція*. Пропонується розглянути твір абстрактного живопису, дати йому назву. Потім зробити етюд за змістом даної картини. Учень може вибрати виконавців, використовувати необхідну музику, реквізит.

Для даного завдання можуть бути використані будь-які фотографії і, малюнки, репродукції абстрактних картин. Оцінюються: незвичайність назви, унікальність сценічного рішення, емоційна насиченість, оригінальність, дотепність, фантазія, творче мислення.

Формується абстрактне мислення, творча уява та фантазія, розвиваються режисерські здібності, здатність працювати в команді, оригінальність та дотепність.

19. *Зобрази картину.* Береться сюжетна картина відомого художника (Наприклад, «Сніданок аристократа» П. Федотова, «Нерівний шлюб» В. Пукирева, «Мисливці на привалі» В. Перова і т.п.) і пропонується учням зобразити її своїми силами. Можна використовувати реквізит, бутафорію, елементи костюмів. Важливо вірно передати характер, емоційний стан персонажів, що зображені на відомій картині.

Вправа формує органічно вміння діяти в запропонованих обставинах, розвиває творчу уяву та фантазію, вміння працювати в команді, увагу до деталей, до внутрішнього стану зображуваного героя.

20. *Чорнильні плями.* Розглянути фотокопію симетричних чорнильних (чи нанесених фарбою) плям. Назвати якомога більше зображень, які вгадуються в цих плямах. Позитивно оцінюється оригінальність образів і асоціацій, адекватність стимулу, кількість відповідей.

Вправа розвиває абстрактне мислення, творчу уяву та фантазію, дотепність.

21. *Наслідки.* Учням пропонується відповісти на ряд незвичних запитань, наприклад:

- Що станеться, якщо людина при бажанні зможе ставати невидимою?
- Якщо протягом року не будуть народжуватися діти?
- Якщо можна буде читати чужі думки?
- Якщо люди зможуть жити під водою?
- Якщо люди втратять свої почуття один до одного?
- Якщо учні в школах стануть вчитися тільки на «відмінно»?
- Якщо земляни дізнаються про існування інопланетян?
- Якщо висохнуть всі річки, озера, моря?
- Якщо на землі всі тварини загинуть?
- Якщо люди перестануть спілкуватися один з одним і т.п?

Позитивно оцінюються унікальні відповіді.

Вправа розвиває творчу уяву та фантазію, почуття гумору, вміння аргументовано відстояти власну думку, оригінальність мислення.

22. *Вправи на розвиток фантазії та уяви*

1) Урок, викладач, учні – справжня дійсність. Вигадка – зміна місця. Урок проходить в салоні літака, на стадіоні, не вдень, а вночі і т.п.

2) Нафантазувати дію з одним предметом. Наприклад, голкою. Учень збирається до школи, одягає піджак і помічає, що відірвався гудзик. Треба пришити самому, бо мама на роботі. Знайшов гудзик, приміряє. Не підходить за кольором. Нарешті підібрав. Взяв голку, затягнув нитку. Сів на стілець, пришиває гудзик. Відкусив нитку. Голку поклав у куточок рота, притиснув губами, щоб не вислизнула. Встав, надягає піджак, застібнувся. Згадав, що треба голку повернути на своє місце. Але голки у губах немає. Невже проковтнув? О, так і є! відчуває, що голка коле всередині. Треба швидше зателефонувати до «швидкої допомоги». Подзвонив, поклав трубку, сів, розгублений, на стілець. І раптом різко підхопився: голка знайшлась, вона стриміла у стільці.

Далі всі разом аналізують виконану вправу.

3) Нафантазувати дію з двома або декількома предметами. Предмети повинні мати між собою логічний зв'язок і увійти в один сюжет. Серія завдань: годинник – голка, газета – шпилька, стіл – книжка – рукавичка, портфель – квіти – ніж.

4) Поєднати в логічній дії предмет і дієслово: збиратись – телефон, чекати – лялька, знищувати – квіти, одягатись – свічка і т.д.

Вправи, окрім уяви та фантазії, розвивають вміння органічно діяти в запропонованих обставинах, вміння працювати з уявним предметом, увагу до дрібних деталей, оригінальність думки.

Варто зазначити, що використання цих вправ не дасть миттєвого результату. Формування будь-яких здібностей – процес досить тривалий і інколи навіть болісний. На перших заняттях діти часто виглядають розгубленими та закомплексованими. Не знають, як виконати елементарні завдання. І дуже часто шукають, як на уроці, правильну відповідь. Коли ж дізнаються, що правильної відповіді у виконанні вправ не існує в принципі, то їх здивуванню немає меж. Але саме прийняття цієї істини зовсім скоро дає кожному гуртківцю поштовх до творчості, можливість не боятися власних помилок. Для керівника ж важливо ненав'язливо скеровувати творчий процес у потрібне русло. Де стримати, а де підбадьорити учнів на шляху відкриття своїх здібностей. І найбільшою нагородою для вчителя є очі дитини, які палають жагою ТВОРЧОСТІ.

Висновки до розділу 3

Викладений в третьому розділі матеріал дозволяє узагальнити потужний вплив гурткової діяльності на всебічний розвиток підлітків і зокрема на формування їх творчих здібностей.

Були розглянуті особливості організації роботи театрального гуртка у старшій школі. Наголошено, що до колективу приймаються всі бажаючі учні 9-11 класів, без проходження будь-якого відбору. Навчально-виховний процес повинен охоплювати теоретичні і практичні заняття (з акторської майстерності, сценічного руху, сценічної мови, з основ гриму, танцю, вокалу), репетиції і

постановку вистав, підготовку до районних чи обласних конкурсів з театрального мистецтва, участь та постановка масових заходів у рідній школі.

Визначено основні завдання виховної роботи в театральному колективі :

- Створити максимум умов для формування морального і духовного розвитку підлітків;
- Виховувати добре ставлення до життя, вміння знаходити в ній радість і бажання творити добро;
- Створювати умови для збереження і зміцнення здоров'я;
- Допомогати вихованцям та їх батькам знаходити шлях до серця один одного, не втрачати душевний контакт і віру в близьких людей;
- Стимулювати інтерес до розвитку творчих, інтелектуальних і фізичних можливостей і здібностей.

Зазначені ряд завдань, які має вирішити керівник колективу протягом навчального року, а також вимоги до особистості самого керівника гуртка: володіти глибокими знаннями з дитячої та підліткової психології, психології творчості та психології управління.

Розглянуто методи та способи стимулювання творчої активності підлітків на заняттях колективу. Зазначено, що в своїй діяльності керівник гуртка має застосовувати широку та різноманітну гамму методів педагогічної діяльності, яка будується за наступними принципами: гуманізація, диференціація та індивідуалізація навчально-виховного процесу, безперервність, активність, творча ініціатива, самостійність, осмислена дисципліна і відповідальність, зв'язок навчання з життям. Його обов'язком є дослідження та впровадження передового досвіду в практичну роботу, знаходження в постійному активному педагогічному пошуку, сприяння розвитку висококультурного, духовного оточення, прищеплення поваги до людини, виховання естетичного смаку.

Доведено, що навчальному процесі варто використовувати різноманітні форми і методи навчально-виховного процесу: тренінги, прослуховування, опитування для кращого засвоєння матеріалу, аналіз драматичних творів, концертна діяльність, постановка вистав, ознайомлення з народною творчістю,

демонстрування наочного та ілюстративного матеріалів, аудіо- та відеозаписів. Під час занять гуртківці мають виконувати вправи зі сценічного руху, сценічної мови. З метою розвитку у дітей музикальності і ритмічності, для ознайомлення їх з засобами театральної виразності та побудови театально-сценічної мови важливо проводити відповідні вправи та ігри. Велику частину занять колективу необхідно приділяти тематичним етюдам, які мають завдання виховувати творчі акторські якості гуртківця.

Доведено, що під час занять важливо використовувати когнітивні та креативні методи навчання: емпатії, образного (символічного) бачення, порівняння, евристичного спостереження, відшукування фактів, дослідження тем, об'єктів, методи гіпотез, експерименту, прогнозування, доказів, помилок, а також запитування, придумування, створення образу, образних картин, випадкових асоціацій, « мозкового штурму», проектів, «проживання ролі » та «відновлення » історії.

Констатовано, що типи занять мають бути достатньо різноманітними: традиційні (засвоєння нового матеріалу; формування практичних умінь та навичок; узагальнення; підсумкове заняття; комбіноване заняття); нетрадиційні (урок-вистава, урок-творчий звіт, урок-фантазія, урок-конкурс, урок-рольова гра, урок-казка, урок-подорож, урок-тренінг, урок-ділова гра тощо).

Запропоновано найбільш дієві та цікаві (виходячи з власного досвіду) вправи на розвиток творчих здібностей дітей на заняттях театального гуртка.

Узагальнити вплив, важливість та користь від наведених вправ допоможе таблиця, подана у додатку Б.

ВИСНОВКИ

Обґрунтування теоретичних, організаційних та методичних засад формування творчих здібностей старшокласників в умовах театрального гуртка дозволило сформулювати такі висновки:

1. У межах з'ясування стану розробленості проблеми формування творчих здібностей старшокласників засобами театрального мистецтва встановлено, що провідними напрямками психолого-педагогічних досліджень даної проблеми стали такі:
 - характеристика поняттєво-термінологічного апарату дослідження, передусім понять «творчі здібності», «задатки», «обдарованість», «талант», «геніальність», креативність»;
 - з'ясування етапів формування творчих здібностей;
 - визначення основних якостей творчої особистості;
 - виокремлення складових творчих здібностей особистості;
 - конкретизація принципів навчально-виховного процесу, які сприяють формуванню творчих здібностей учнів;
 - визначення принципів формування творчих здібностей особистості
2. Виявлено виховний потенціал театрального мистецтва у розвитку творчих здібностей старшокласників. Зазначено, що особливість театрального мистецтва полягає в формуванні комунікативних здібностей учасників творчого процесу у декількох напрямках :
 - спілкування учасників колективу між собою;
 - сценічно-ігрова взаємодія між гуртківцями під час репетицій та виступів на сцені;
 - комунікація акторів з глядачем під час показу вистави.

Встановлено, що участь у роботі театрального колективу дає можливість учасникам підвищити рівень емоційної чуйності та організованості; тренує пам'ять, навички колективної праці, серйозного та відповідального ставлення до своїх обов'язків, слів та вчинків; розвиває увагу, уяву й асоціативне

мислення, навички спілкування, зовнішню та внутрішню зібраність; розкриваються багатопланові задатки дитини. Формується естетична культури дітей, розвивається вміння орієнтуватись не тільки у світі мистецтва, знати історію свого народу, традиції, звичаї, фольклор; збагачується власний світогляд, розвивається ціннісне ставлення до мистецтва, мовленнєва діяльність, набувається життєвий досвід. Заняття театральним мистецтвом стимулюють школярів до образного сприйняття навколишнього світу (людей, традицій, культурних цінностей, природи).

3. Обґрунтовано методологічний інструментарій проблеми формування творчих здібностей старшокласників в умовах театального гуртка. Обґрунтовано необхідність цілісного застосування взаємопов'язаної сукупності методологічних підходів до формування творчих здібностей старшокласників в умовах театального гуртка, які повинні забезпечити вирішення навчально-творчих завдань. До таких підходів віднесено: аксіологічний, системний, особистісно-діяльнісний, культурологічний. Окреслено основоположні принципи, на яких ґрунтується успішна робота театального гуртка по формуванню творчих здібностей старшокласників (цілісності, дитиноцентризму, природовідповідності, поліхудожності, культуровідповідності, системності, комплексності). Виявлено та схарактеризовано чинники, взаємодія яких зумовлює особливості формування творчих здібностей в умовах гурткової роботи. Такі чинники класифіковано на внутрішні, до яких віднесено: вікові й індивідуально-психологічні особливості особистості, статеві відмінності, стилі (стратегії) організації розумової діяльності, та зовнішні, що характеризують мікросередовище: характер і система сімейного виховання, вплив школи і спілкування з однолітками. Класифіковано та схарактеризовано педагогічні умови формування творчих здібностей вихованців в умовах театального гуртка. На основі аналізу широкої сукупності підходів до формування творчих здібностей вихованців та власного практичного досвіду виокремлено три групи педагогічних умов: особистісно-розвивальні, методико-технологічні та контекстно-середовищні).

4. Окреслено організаційні засади формування творчих здібностей старшокласників на заняттях театрального гуртка. Розглянуто методи та способи стимулювання творчої активності підлітків на заняттях колективу. Зазначено, що в своїй діяльності керівник гуртка має застосовувати широку та різноманітну палітру методів педагогічної діяльності, яка будується на таких принципах: гуманізація, диференціація та індивідуалізація навчально-виховного процесу, безперервність, активність, творча ініціатива, самостійність, осмислена дисципліна і відповідальність, зв'язок навчання з життям. Обов'язком керівника гуртка є дослідження та впровадження передового досвіду в практичну роботу, знаходження в постійному активному педагогічному пошуку, сприяння розвитку висококультурного, духовного оточення, прищеплення поваги до людини, виховання естетичного смаку.

5. Розроблено методичне забезпечення розвитку творчих здібностей старшокласників на заняттях театрального гуртка. Виявлено, що у навчальному процесі варто використовувати такі форми і методи навчально-виховного процесу: тренінги, прослуховування, опитування для кращого засвоєння матеріалу, аналіз драматичних творів, концертна діяльність, постановка вистав, ознайомлення з народною творчістю, демонстрування наочного та ілюстративного матеріалів, аудіо- та відеозаписів. Під час занять гуртківці мають виконувати вправи зі сценічного руху, сценічної мови. З метою розвитку у дітей музикальності і ритмічності, для ознайомлення їх з засобами театральної виразності та побудови театально-сценічної мови важливо проводити відповідні вправи та ігри. Важливу роль у заняттях колективу необхідно приділяти тематичним етюдам, які мають завдання виховувати творчі акторські якості гуртківця.

З'ясовано, що під час занять важливо використовувати когнітивні та креативні методи навчання: емпатії, образного (символічного) бачення, порівняння, евристичного спостереження, відшукування фактів, дослідження тем, об'єктів, методи гіпотез, експерименту, прогнозування, доказів, помилок, а також запитування, придумування, створення образу, образних картин,

випадкових асоціацій, «мозкового штурму», проектів, «проживання ролі» та «відновлення» історії.

Констатовано, що типи занять мають бути різноманітними: традиційні (засвоєння нового матеріалу; формування практичних умінь та навичок; узагальнення; підсумкове заняття; комбіноване заняття); нетрадиційні (урок-вистава, урок-творчий звіт, урок-фантазія, урок-конкурс, урок-рольова гра, урок-казка, урок-подорож, урок-тренінг, урок-ділова гра тощо).

Запропоновано найбільш дієві та цікаві (виходячи з власного досвіду автора) вправи на розвиток творчих здібностей дітей на заняттях театрального гуртка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абрамова Г. (2000). *Возрастная психология*. Екатеринбург: Деловая книга.
2. Басина Н.Э., Крайзель Е.З., Санина Н.Н., Сулимова Н.П., Сулова О.А., Танаева Е.Н., Храмцова Е.Э. (2005). *Театральная педагогика как средство создания развивающей образовательной среды: Образовательная программа повышения квалификации педагогов и руководителей образования*. Екатеринбург: Издательство АМБ.
3. Бахтин Н.Н. (1911). Театр и его роль в воспитании. *В помощь семье и школе*.
4. Бахтін. М. (1913). У дитячому театрі *Російська школа*. 51-63.
5. Березіна О. М. (2014). "Грайлик". Програма з організації театралізованої діяльності в дошкільному навчальному закладі. Тернопіль : Мандрівець.
6. Бех І. Д. (1999). Біля витоків сутності особистості. *Шлях освіти*. 10–14.
7. Богоявленская Д.Б. (2000). *Психология творческих способностей: Учебное пособие для студ. Высш. Учеб. заведений*. М.: ИЦ "Академия".
8. Бойко Н.І. (2013). Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва *Таврійський вісник освіти*. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2013_4_23
9. Борисова Т.В. (2005). Специфіка музично-театральної діяльності школярів. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія педагогічна, Випуск VI*. 141-145.
10. Будко О. М. (2011). Розвиток творчих здібностей школярів у позашкільній діяльності. Режим доступу: <http://www.bht.edukit.kherson.ua/Files/downloads/.doc>
11. Вайновська М. К. (2002). Теоретико-методологічні підходи до формування творчої особистості. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр. Вип. 22*. 7–11.

12. Варій М.Й. (2008). *Психологія особистості. Навч. пос.* - К: Центр учбової літератури.
13. *Вікова та педагогічна психологія: Навчальний посібник. 2-ге вид.* (2008). К: Каравела.
14. Ворохта Л. Я. (2020). *Розвиток творчих здібностей вихованців на заняттях гуртків.* Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/rozvitok-tvorcih-zdibnostej-vihovanciv-na-zanattah-gurtkiv-200613.html>
15. Выготский Л.С. (2005). *Психология развития человека.* — М.: Изд-во Смысл; Эксмо.
16. Гаврилюк В. Ю. (2005). *Теоретичні аспекти формування творчої активності старшокласників у позашкільних навчальних закладах.* Режим доступу: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/6/statti/2gavriluk.htm
17. Гергель Є. Л. (2001). *Розвиток креативних здібностей у підлітків. Проблеми загальної і педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка. Т. 4. Ч. 2.* 80-85.
18. Громцева А. К. (1983). *Формирование у школьников готовности к самообразованию : [Учеб. пособие по спецкурсу для пед. ин-тов].* М. : Просвещение.
19. Гузенко В. А. (2012). *Досвід виховання творчої особистості на прикладі творчого об'єднання гуртків театального напрямку. Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання.* 271–276
20. Доценко С. (2018). *Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи у процесі вивчення предметів природничо-математичного циклу (теоретичні та методологічні засади) : монографія.* Харків : «Мітра».
21. *Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень.* (2006). Житомир: Вид-во Рута.
22. Знобей О. (2019). *Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами театального мистецтва. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 235–246.

23. З досвіду роботи керівника театрального гуртка Ратушинської В.В. (2020). Режим доступу: <https://cpo.in.ua/z-dosv%D1%96du-roboti-ker%D1%96vnika-teatralnogo-gurtka-ratushinsko%D1%97-v.v.html>.
24. Зязюн І.А. (2005). Освітній простір культури в педагогічній теорії. *Kstafcenezawodowe: pedagogika i psihologia. Bun. VII*. 35–46.
25. Ершова А. П., Букатов В.М (1994). *Актерская грамота - подросткам*.
26. *Історія педагогіки та освіти. Від зародження виховання в первісному суспільстві до кінця XX ст.* (2001). М.
27. Калмыкова З.И. (ред.) (1972). *В творческом поиске*.
28. Кан-Калик В.А. (1985). Педагогическое общение как предмет теоретических и прикладных исследований. *Вопр. психол. N 4*. 9-16.
29. Камаева Г.И. (1983). *Театрализованная игра и ее влияние на старшеклассников : автореф. дис. ... канд. пед. наук*. Ленинград.
30. *Как воспитать настоящего человека [Текст] : советы воспитателям.*(1975). В. А. Сухомлинский. - К. : Рад. школа.
31. Карпушевська Л. Р.(2009). Особливості виховання самостійності у старший підлітків в умовах закладу інтернатного типу. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Збірник наукових праць. №13*. 399–406.
32. Клименко В.В. (2001). Механізм творчості: чи можна його розвивати? *Шкільний світ, № 2-3*. 3-7.
33. Коваль Н. А. (2012). До проблеми комунікації у театральному мистецтві. *Сучасне мистецтво*. 183–198.
34. Коваль Н. А. (2020). *Розвиток творчих здібностей учнів засобами театрального мистецтва*. Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/rozvitok-tvorcih-zdibnostej-ucniv-zasobami-teatralnogo-mistectva-455662.html>.
35. Коновець С. В. (2016). Методологія дослідження проблеми творчого розвитку особистості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика. №4*. 67–83.

36. Короткова Р. І. (2008). *Методика підготовки майбутніх соціальних педагогів до організації та керівництва театральним колективом*. Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/4003/Korotkova.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
37. Костюк Г.С. (1989). *Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості*. Київ.
38. Кулагина И. Ю. (2004). *Возрастная психология*. М. : ТЦ «Сфера», 150.
39. Лозова В.І., Троцько Г.В. (2002). *Теоретичні основи виховання і навчання: Навчальний посібник / Х.: ОВС*.
40. Лук'янчук М. (2016). Розвиток творчих здібностей молодших школярів: психолого-педагогічний контекст. *Педагогічний часопис Волин. №2*. 82–87.
41. Матюшкин А. М. (1993). *Загадки одаренности*.
42. Матюшкін А.М. (1989). Концепция творческой одаренности. *Вопросы психологии* . № 6. 29-33.
43. Марданова Г. М. (2005). *Технология развития креативного потенциала учащихся общеобразовательной школы : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук*.
44. Махмутов М.И. (1977). *Организация проблемного обучения в школе. Книга для учителей* . М. : Просвещение.
45. Мелхорн Г., Мелхорн Х. (1999). *Гениями не рождаются: общество и способности человека: Кн. для учителя*. – М.: Просвещение.
46. Мельничук Т. Ф. (2016). Культурологічний підхід формування духовності студентської молоді засобами культурно-просвітницької діяльності. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. №6. 136–147.
47. *Методичний путівник керівника гуртка сучасної школи та позашкілья» Частина І*. (2019) Львів : ЛОППО.
48. Микитюк С. О. (2010). *Особенности творческих способностей личности*. Режим доступу до ресурсу: <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2010/11/16.pdf>.

49. Миропольська Н. Є. (1990). *Шкільний театр. Учора, сьогодні...завтра. Театр у школі : кн. [для вчителя]*. – Київ : Рад. шк.
50. Моляко В. О. (2004). Психологічна теорія творчості. *Обдарована дитина*. № 6. 2 – 9.
51. Моляко В.О. (2005). Творчий потенціал людини як психологічна проблема. *Психологічна газета*. №6. 4-5.
52. Москаленко Н. В. (1995). *Управління процесом формування якостей знань учнів гуманітарної гімназії: дис. ...канд. пед. наук*.
53. *Навчальні програми гуртків художньо-естетичного циклу*. (2020) Режим доступу:
https://hoctm.km.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=77&Itemid=286
54. Наливайко І. (2014). Театр у початковій школі: історія розвитку. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка*, № 2(13). 65–69.
55. Нахімовський А.М. (2002). *Театральне дійство від А до Я*. – М.: АРКТИ.
56. Ожиганова Г.В. (2001). Диагностика и формирование креативности у детей в процессе учебной деятельности. *Психологический журнал*. Т. 22. № 2. 75—85.
57. Олексюк О.М. (2006). *Музична педагогіка : навчальний посібник*. Київ: НУКІМ.
58. *Основи педагогічного керівництва шкільної театральної самодіяльністю*. (1974).
59. *Основи психології і педагогіки*. (2006).
60. Павлик О. А. (2011). Дидактичні умови формування творчої особистості молодшого школяра на уроках української мови як другої. Режим доступу:
<https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/download/3107/2816/>.
61. Павлюк Р. (2007). *Креативність як складова частина професійної Підготовки майбутніх учителів*. Режим доступу:
http://www.rusnauka.com/16_NPM_2007/Pedagogica/22154.doc.htm.

62. Панасевич Н. В. (2018). *Опис досвіду керівника театрального колективу. Перша частина.* Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/opis-dosvidu-kerivnika-teatralnogo-kolektivu-persa-castina-50501.html>.
63. Програма театрального гуртка "Подих Мельпомени" (2020). Режим доступу: <https://naurok.com.ua/programa-teatralnogo-gurtka-podih-melpomeni-84080.html>.
64. Равлюк Т. (2005). Діагностика та раннє виявлення творчих здібностей учнів. *Вісник Львівського університету. Педагогічні науки.* № 20. 112–118.
65. Ребер А. С. (2002). *Оксфордский толковый словарь по психологии.*
66. Рагозина В. (2007). Педагогические условия развития творческих способностей на уроке. *Воспитание школьников.* №4. 28-30.
67. Рагозіна В. (1998). Теоретичний аспект проблеми творчих здібностей. *Творчість, духовність, гуманізм в просторі освіти: Збірник доповідей науково-практичної конференції.* Вінниця: «Універсум-Вінниця». 127–132.
68. Рубинштейн С.Л. (1989). *Основы общей психологии: В 2 т.*
69. Рубинштейн С. Л. (1960). Проблемы способностей и вопросы психологической теории. *Вопросы психологии.* № 3. 3—15.
70. Рудницька О.П. (1997). *Основы педагогічних досліджень : навч.-метод. посіб. Для студ. вищ. навч. закл., які вивчають дисципліни мистецького циклу.* К.: Експресоб'ява.
71. Сафарян С. І. (2010). Психолого-педагогічні особливості формування творчих здібностей школярів. *Освітологічний дискурс,* №2. Режим доступу: <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/download/19/38/39>.
72. Сисоєва С. О. (2019). *Соціальні, психологічні та педагогічні підходи до визначення творчої особистості.* Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/711902/1/Guz-Sys-mon.pdf-pages-23-56.pdf>.
73. Смирнов, С. Б. (2008). Воспитание театром. *Вестник Герценовского университета.* №3. 75–78.
74. Станиславский К.С. (1954-1963). *Собрание сочинений. В 8-ми т.— М. : Искусство.*

75. Старинська Н. В. (2016). Развитие творческой направленности самоактуализации личности подростка. *Вісник ХНПУ імені Г.С.Сковороди. Психологія. Наукове видання. №52.* 143–150
76. Стернберг Р. (1997). Учитесь думать творчески. *Основные современные концепции творчества и одаренности: [Сб. ст.]* М.: Молодая гвардия. 186-213.
77. Сущенко Т. И. (1986). *Педагогический процесс во внешкольных учреждениях : учеб.–метод. Пособие.* К. : Рад.школа.
78. Татаренко, М. Г. (2006). *Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами театального мистецтва в умовах дозвілля (автореф. дис. ... канд. пед. наук.*
79. *Театральная самодеятельность школьников: Основы пед. руководства: Пособие для учителей и руководителей театр, коллективов. 2-е изд., пер. и доп.* (1983).
80. Теплов Б.М. (1985). *Избранные труды: в 2-х т.* М.: Педагогика.
81. Теплов В. М. (1961). *Проблемы индивидуальных различий.* М.: Педагогика.
82. Теплов Б. (1982). *Способность и одаренность. Психология индивидуальных различий : тексты.* Москва. 129 –139
83. Товстоногов Г.А. (1984). *Зеркало сцены В 2-х т. Т. 2.*
84. Токарева Н.М. (2013). *Основи педагогічної психології: навчально-методичний посібник.*
85. *Українська психологічна термінологія: словник-довідник.* (2010).
86. Ульянова В.С. (2012). *Теоретичні аспекти розвитку творчих здібностей молодших школярів в умовах дозвілля.*
87. Хиляк В. В. (2018). Навчальна програма театального мистецтва. Режим доступу: <https://vseosvita.ua/user/id2869/blog/navcalna-programa-teatralnogo-mistectva-1929.html>.
88. Хомяков Д. С. (2007). Психологические особенности использования средств арт-терапии в работе с подростками. *Воспитание школьников. №3.* 36–38.

89. Черепковська Н.І. (2006). Виявлення та стимуляція розвитку творчого потенціалу дітей. *Обдарована дитина. №1*. 18-21.
90. Чумак В.В. (2015). *Вікова психологія : навч. посіб.* 75-77.
91. Чурилова Ц.Р. (2003). *Методика і організація театралізованої діяльності*. М.: Владос.
92. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. (2002) *Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп*. М.: Изд-во Института Психотерапии. С. 46-47.
93. *Філософський енциклопедичний словник*. (2002). Київ : Абрис.
94. Якубова Л. А. (2011). Модель розвитку творчих здібностей учнів підліткового віку в процесі позакласної роботи. *Науковий вісник Чернівецького університету : Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. Вип. 485*. 184– 194.
95. Ярушина Т. А. (2011). Вікові та статеві особливості креативності у підлітковому віці. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія» № 2*. Режим доступу: <http://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2011/2/31.p>
96. Osborn A. F. (1950). Your creative power. How to use imagination.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Тест «Самооцінка творчого потенціалу особистості»

Призначення тесту: самооцінка респондентом творчого потенціалу.

Інструкція до тесту:

Просимо вас дати свої відповіді на запропоновані запитання. Для цього обведіть номер відповіді, яка найбільше вам підходить.

Тестовий матеріал

1. Чи вважаєте ви, що навколишній світ може бути поліпшений?

- 1. так;
- 2. ні;
- 3. так, але тільки в дечому.

2. Чи думаєте ви, що самі зможете брати участь у значних змінах навколишнього світу?

- 1. так, у більшості випадків;
- 2. ні;
- 3. так, у деяких випадках.

3. Чи вважаєте ви, що деякі з ваших ідей викличуть значний прогрес у тій сфері діяльності, що ви вибрали?

- 1. так;
- 2. звідки в мене можуть бути такі ідеї?;
- 3. може бути, і не значний прогрес, але деякий успіх можливий.

4. Чи вважаєте ви, що в майбутньому станете грати настільки важливу роль, що зможете щось принципово змінити?

- 1. так;
- 2. дуже малоймовірно;
- 3. може бути.

5. Коли ви вирішуєте щось зробити, чи впевнені ви в тому, що справа вийде?

- 1. звичайно;

2. часто охоплюють сумніву, чи зможу зробити;
3. частіше впевнений, ніж не впевнений.
6. Чи виникає у вас бажання зайнятися якоюсь невідомою для вас справою, у якій в цей момент ви некомпетентні, тобто зовсім його не знаєте?
 1. так, все невідоме залучає мене;
 2. ні;
 3. все залежить від самої справи й обставин.
7. Вам доводиться займатися незнайомою справою. Чи випробовуєте ви бажання домогтися в ній досконалості?
 1. так;
 2. що виходить, то добре;
 3. якщо це не дуже важко, то так.
8. Якщо справа, що ви не знаєте, вам подобається, чи хочете ви знати про неї усе?
 1. так;
 2. ні, треба вчитися самому головному;
 3. ні, я тільки задовольню свою цікавість.
9. Якщо ви зазнаєте невдачі,
 1. то якийсь час наполегливо робите цю справу все рівно, навіть всупереч здоровому глузду;
 2. відразу махнете рукою на цю витівку, як тільки побачите нереальність;
 3. продовжуєте робити свою справу, поки здоровий глузд не покаже непереборність перешкод.
10. Професію потрібно вибирати виходячи з:
 1. своїх можливостей і перспектив для себе;
 2. стабільності, значимості, потреби професії, потреби в ній;
 3. престижу й переваг, які вона забезпечить.
11. Подорожуючи, могли б ви легко орієнтуватися на маршруті, по якому вже пройшли?
 1. так;

2. ні;
3. якщо місцевість сподобалася й запам'яталася, то так.
12. Чи можете ви згадати відразу ж після бесіди все, що говорилося під час неї?
 1. так;
 2. ні;
 3. згадаю все, що мені цікаво.
13. Коли ви чуєте слово незнайомою мовою, чи можете ви його повторити по складах без помилок, навіть не знаючи його значення?
 1. так;
 2. ні;
 3. повторю, але не зовсім правильно.
14. У вільний час ви волієте:
 1. залишитися наодинці, подумати;
 2. перебувати в компанії;
 3. мені байдуже, чи буду я один або в компанії.
15. Якщо ви займаєтеся якоюсь справою, то вирішуєте припинити її тільки тоді:
 1. коли справа закінчена й здається вам відмінно виконаною;
 2. коли ви більш-менш задоволені виконанням;
 3. коли справа здається зробленою, хоча її ще можна зробити краще. Але навіщо?
16. Коли ви одні, то ви:
 1. любите мріяти про якісь, можливо, абстрактні речі;
 2. за всяку ціну намагаєтеся знайти собі конкретне заняття;
 3. іноді любите помріяти, але про речі, які пов'язані з вашими справами.
17. Коли якась ідея захоплює вас, то ви станете думати про неї:
 1. незалежно від того, де й з ким перебуваєте;
 2. тільки наодинці;
 3. тільки там, де тиша.
18. Коли ви відстоюєте якусь ідею, то:

1. можете відмовитися від неї, якщо аргументи опонентів здадуться вам переконливими;
2. залишитеся при своїй думці, якщо опір виявиться занадто сильним.

Обробка результатів тесту

Нараховується по 3 бали за відповідь «1», по 1 балу за відповідь «2», по 2 бали за відповідь «3». Підраховується загальна сума балів.

Інтерпретація результатів тесту

48 і більше балів. У вас закладений значний творчий потенціал, що надає вам багатий вибір творчих можливостей. Якщо ви зможете реалізувати свої здатності, то вам доступні найрізноманітніші форми творчості.

24 - 47 балів. У вас є якості, які дозволяють вам творити, але є й бар'єри. Самий небезпечний — це страх, особливо якщо ви орієнтовані тільки на успіх. Острах невдачі сковує вашу уяву — основу творчості. Страх може бути й соціальним — страх суспільного осуду. Будь-яка нова ідея проходить через етап несподіванки, подиву, невизнання навколишніми. Острах осуду за нове, незвичне для інших поводження, погляди, почуття сковують вашу творчу активність, приводять до деструкції вашої творчої особистості.

23 і менше балів. Ви просто недооцінюєте себе. Відсутність віри у свої сили приводить вас до думки, що ви не здатні до творчості, пошуку нового.
(Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М., 2002)

ДОДАТОК Б

Таблиця Б.1.

ВПРАВИ НА РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ ТЕАТРАЛЬНОГО ГУРТКА

(зміст вправ подано у підрозділі 3.3)

№ п/п	Творчі здібності, які розвиває вправа	Номер вправи
1.	Розвиток фантазії та творчої уяви.	1,3,4,5,7,8,9,10,13,14, 15,16,17,19,20,21,22
2.	Уважність, спостережливість та критичне мислення	1,6
3.	Креативність та оригінальність думки	2,7,15,17,18,21
4.	Повага, толерантність і дружнє ставлення одне до одного учасників колективу.	2,18,19
5.	Поповнення словникового запасу, почуття стилю та жанру	3,10,16
6.	Швидкість реакції.	4,11
7.	Вміння органічно діяти в на запропонованих обставинах	4,12,13,14,19
8.	Логічне, образне, абстрактне та асоціативне мислення	5,8,9,15,16,17,18,20
9.	Увага до партнера, почуття міри уважність та спостережливість.	6,8,12,18
10.	Почуття міри.	6,8,9
11.	Увага до дрібниць.	7,19
12.	Почуття гумору, дотепність.	7,9,15,16,18,20,21
13.	Здатність до імпровізації	10,11
14.	Акторські та музичні здібності	10,15

15.	Вивільнення від внутрішніх затисків та комплексів	13,14
16.	Аргументовано відстояти власну думку	21